

**Міністерство освіти і науки України
Дніпровський державний аграрно-економічний університет
Факультет менеджменту і маркетингу
Кафедра економіки**

**ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
В ЕКЗАМЕНАЦІЙНІЙ КОМІСІЇ:**

Завідувач кафедри,
д.е.н., проф.

_____ Ігор ВІНІЧЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: ДІАГНОСТИКА ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА**

Освітньо-професійна програма «Економіка»
Спеціальність 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

Здобувач

Ігор ЛАГУТА

Науковий керівник,
д.е.н., професор

Ігор ВІНІЧЕНКО

Дніпро – 2024

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет: Менеджменту і маркетингу
Кафедра: Економіки
Освітньо-професійна програма: «Економіка»
Спеціальність: 051 «Економіка»
Ступінь вищої освіти: Магістр

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри _____
« ____ » _____ 202__ р.

ЗАВДАННЯ

на підготовку кваліфікаційної роботи

Лагуті Ігорю Сергійовичу

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Діагностика та розробка заходів підвищення ефективності аграрного підприємства

Науковий керівник: _____ Вінченко І.І., д.е.н., професор _____

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по ДДАЕУ від «01» жовтня 2024 року № 3247

2. Термін подання здобувачем роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: річні звіти підприємства, виробничо-фінансові плани.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ

Теоретико-методичні аспекти ефективності аграрного підприємства

Діагностика стану діяльності аграрного підприємства

Обґрунтування та впровадження заходів щодо підвищення ефективності аграрного підприємства

Висновки і пропозиції

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Основні види ефективності

Система показників оцінки ефективності діяльності

Резерви підвищення ефективності підприємства

Динаміка виручки від реалізації продукції рослинництва, тис. грн.

Аналітичне вирівнювання чистого прибутку, тис. грн.

Динаміка собівартості виробництва 1 ц озимої пшениці в 2023 р., %

Динаміка показників рентабельності виробництва продукції, %

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Теоретико-методичні аспекти ефективності аграрного підприємства		
2	Діагностика стану діяльності аграрного підприємства		
3	Обґрунтування та впровадження заходів щодо підвищення ефективності аграрного підприємства		
4	Розрахунок резервів підвищення ефективності діяльності підприємства		
5	Висновки і пропозиції		
6	Оформлення дипломної роботи		

Здобувачка _____
(підпис)Ігор ЛАГУТА
(прізвище та ініціали)Науковий керівник _____
(підпис)Ігор ВІНІЧЕНКО
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

ТЕМА: «ДІАГНОСТИКА ТА РОЗРОБКА ЗАХОДІВ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА»

Кваліфікаційна робота містить: 74 с., 7 рис., 20 табл., 54 літературних джерела.

Об'єктом дослідження є стан господарської діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність економічних і організаційних відносин в процесі діяльності аграрного підприємства.

Метою роботи є дослідження теоретико-методичних аспектів сутності ефективності та її діагностики в аграрному підприємстві, виявлення і економічне обґрунтування заходів щодо її підвищення у відповідності з наявними можливостями і ресурсами.

Методи дослідження: аналіз і синтез, факторний аналіз, групування, порівняння, співставлення, структурного аналізу, графічного відображення даних.

Розглянуто і проаналізовано наукові підходи до сутності ефективності. Особливу увагу приділено розкриттю прибутку як основного чинника, що впливає на рентабельність діяльності. Досліджені фактори, що визначають можливості отримання високих результативних показників. Розкриті методи оцінки ефективності діяльності підприємств. Здійснено діагностику поточного стану господарської діяльності та розраховано показники, що характеризують ефективність діяльності. Обґрунтовані заходи підвищення ефективності аграрного підприємства.

Результати впроваджені в діяльність фермерського господарства «Лагута» Новомосковського району Дніпропетровської області.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Ефективність, прибуток, фермерське господарство, рентабельність, резерв

KEYWORDS

Efficiency, profit, farming, profitability, reserve

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	9
1.1. Поняття ефективності діяльності підприємства	9
1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства	16
1.3. Фактори, що впливають на ефективність аграрного підприємства	23
Висновки до першого розділу	26
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	29
2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності аграрного підприємства	29
2.2. Вплив факторів на прибуток аграрного підприємства	36
2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства	40
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА	49
3.1. Впровадження заходів підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства	49
3.2. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства на засадах ефективності та конкурентоспроможності	56
Висновки до третього розділу	63
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69

ВСТУП

Актуальність теми.

На всіх етапах розвитку економіки прибуток виступає не лише джерелом розвитку господарської діяльності аграрного підприємства, а й водночас виступає стимулом майже будь-якої господарської діяльності. Аграрне підприємство виступає об'єднуючою ланкою між потребами людей, які виникають і можливостями задоволення цих потреб. Формуючи, створюючи бізнес, підприємець ставить перед собою задачу виробництва продукції, який має свою економічну мету створити більш високий результат роботи в грошовому виразі за період, або отримати максимальний прибуток.

Основними показниками, які характеризують фінансові результати діяльності аграрного підприємства, його розвиток і успішність на ринку виступають прибуток і рентабельність. Прибуток виступає основним показником, який характеризує результат (фінансовий) в діяльності бізнесу. Він визначається часткою доходів засновників, власників, розміром дивідендів і інших доходів. Цей показник є критерієм оцінювання рентабельності власних і залучених коштів підприємства, основних засобів тощо. Характеризуючи доцільність коштів, які були вкладені в активи конкретного підприємства, і рівень успіху його господарювання, прибуток виступає найкращим критерієм виміру його фінансового здоров'я.

Враховуючи, що ознакою ефективного управління діяльністю є прибуток, відмітимо, що він водночас виступає умовою забезпечення економічного зростання. Отже, значення прибутку є беззаперечним. Саме тому, в умовах поточної економічної ситуації все більше зростає актуальність дослідження особливостей формування прибутку, визначення найбільш раціональних способів використання ресурсів аграрного підприємства і діяльності в цілому.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження теоретико-методичних аспектів сутності ефективності та її діагностики в аграрному підприємстві,

виявлення і економічне обґрунтування заходів щодо її підвищення у відповідності з наявними можливостями і ресурсами.

Завданнями кваліфікаційної роботи є:

- розкрити теоретичного аспекту сутності ефективності та обґрунтування формування прибутку в аграрному підприємстві;
- висвітлити основних факторів, які впливають на ефективність аграрного підприємства;
- розглянути методикку оцінки ефективності аграрного підприємства;
- провести діагностику поточного стану діяльності аграрного підприємства;
- розробити і запропонувати заходи щодо підвищення ефективності аграрного підприємства.

Об'єктом дослідження є стан господарської діяльності аграрного підприємства.

Предметом дослідження є сукупність економічних і організаційних відносин в процесі діяльності аграрного підприємства.

Суб'єкт дослідження фермерське господарство «Лагута» Новомосковського району Дніпропетровської області.

Методи дослідження. Методичною основою написання кваліфікаційної роботи є наступні методи: аналіз і синтез, факторний аналіз, групування, порівняння, співставлення, структурного аналізу, графічного відображення даних.

Наукова новизна одержаних результатів. Визначені теоретичні положення, які розкривають сутність ефективності і прибутку. Визначені і систематизовані аспекти методичного забезпечення щодо оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства. Обґрунтовані основні стратегічні напрямки діяльності фермерського господарства, які визначатимуть його ефективну роботу на перспективу. Запропоновані заходи підвищення ефективності виробництва з урахуванням стратегічних

орієнтирів формують бачення і перспективи розвитку фермерського господарства.

Апробація результатів. Результати досліджень апробовані у фаховій статті в журналі «Ефективна економіка» (2024. №10), III Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі» (м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 року).

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і пропозицій, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи 74 сторінки, 20 таблиць, 7 рисунків та списку використаних джерел (54 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Поняття ефективності діяльності підприємства

Однією з основних вимог успішного функціонування аграрного підприємства в поточних реаліях господарювання є безбитковість основної (операційної) і іншої діяльності, відшкодування витрат власними доходами і забезпечення в певних розмірах прибутковості, рентабельності господарювання. Відповідно, головним завданням аграрного підприємства виступає його діяльність, яка направлена на отримання прибутку для задоволення економічних інтересів власника і ефективності.

У ринкових відносинах метою виробництва, будь-якої діяльності в підприємстві є отримання максимально можливого прибутку, який одночасно виступає і мірою, і критерієм ефективності виробництва. Істотний характер критерію ефективності на ринку безпосередньо збігається з метою виробництва. Тому суттєвих протиріч між прибутком та критерієм ефективності немає. Прибуток покликаний відіграти важливу роль у пошуку резервів для сталого здійснення розширеного відтворення. Його показник може бути використаний при вимірі існуючого рівня ефективності сільськогосподарського виробництва, а також окремих галузей та видів продукції, що випускається.

Розвиток економічної думки щодо визначення поняття «ефективність», «прибуток» взаємодіє з великою кількістю спроб знайти єдине визначення.

В. Андрійчук розглядає поняття ефективність як «економічну категорію, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами...» [1], яке в широкому спектрі (максимально) розкриває досліджуване поняття.

Еволюція даної категорії проходить від періоду класичного підходу трактування розкритого в праця відомих науковців: А. Сміта, Й. Шумпетера, М. Мескона до сучасних підходів, таких як: «витрати-випуск» (представники В. Андрійчук, М. Кісіль тощо) та найвищі результати при мінімумі витрат (С. Мочерний, П. Орлов та інші).

Досліджуючі наукові праці з метою повного розкриття даної категорії, представимо її і види на рис. 1.1.



Рис. 1.1 Основні види ефективності

Приділимо особливу увагу при розкритті ефективності поняттю «прибуток», оскільки саме він є в основі, базі всіх подальших розрахунків ефективності (рентабельності). Вся сукупність дослідників погоджуються з тим, що прибуток є різниця, залишок, який перебуває у виручці від реалізації продукції [15]. Прибуток - це дохід підприємств, що отримується від проведення всіх стадій – виробничої, збутової, надання різних послуг, виконання робіт виробничого характеру, операцій з цінними паперами та ін.

[7]. Показник відображає всі види діяльність аграрного підприємства. Тому прибуток постає як кінцевий, оцінний показник. Чим краще працює підприємство, вище якість продукції, нижчі витрати, тим більше прибуток. Для підприємства значення прибутку велике, тому що він є одним з основних власних фінансових ресурсів підприємства. Розробка плану з прибутку являє собою складний процес, заснований на глибокому знанні кон'юнктури ринку, можливостей підприємства, умов та факторів, що визначають конкурентоспроможність підприємства, вміння передбачати реальні шляхи одержання високих доходів. Таким чином, можна припустити, що пошук єдино вірного розуміння і значення прибутку не завершений. Ряд сучасних економістів воліють трактувати прибуток в більш вузькому сенсі, ніж бухгалтери.

Так, прибуток розглядається як фінансовий результат, тобто це приріст протягом звітного періоду грошових коштів, які вкладені власниками організації. Аналогічно, збиток визначається як його зменшення [14]. Відзначимо наступний момент, в бухгалтерському трактуванні прибуток зумовлює її економічну величину. Крім того, економічна оцінка активу орієнтована в майбутнє, проте прибуток - результат минулого.

Іншим автором формулюється визначення кінцевого фінансового результату, засноване на тому, що прибуток, збиток і капітал є взаємозалежними поняттями [9].

Поширений бухгалтерський підхід до визначення фінансового результату, згідно з яким, фінансовий результат (прибуток) є різниця між доходами і витратами фірми [18]. Різниця може бути позитивною, коли мова йде про прибуток, або негативною, коли її кваліфікують як збиток. Таким чином, збиток можна розглядати як прибуток з негативним знаком.

Інші автори вважають, що абсолютну ефективність функціонування розкриває для підприємства такий результат в фінансовому (вартісному) виразі як прибуток [15].

Наступний вектор досліджень, передбачає розгляд фінансового

результату (прибутку) як збільшення у звітний період оцінки активу за рахунок зміни його прибутковості. Оцінюючи актив через прибуток, можна і прибуток оцінити через активи. Це призводить до нової категорії - гудвіл, тобто різниці між поточною бухгалтерською оцінкою активу і його економічною оцінкою [11]. Отже, поняття прибутку не однозначно, зазначимо при цьому, що економічний зміст категорії «прибуток» не відображається в понятті «бухгалтерський прибуток», в ньому відображається результат, одержуваний у результаті порівняння за встановлений для аналізу період виручки за цінами, що відповідають поточному моменту, і витрат, які розраховані за цінами минулих періодів [21].

Реальний результат діяльності аграрного підприємства враховує вплив фактора часу, а в економічному характері прибутку відображено те, що буде отримано тільки в майбутньому. При цьому бухгалтерський прибуток не забезпечує об'єктивну інформацію, так як представляється суб'єктивною думкою осіб, що виявляється за допомогою вибору того чи іншого варіанту облікової політики, яка відображає формування прибутку [16].

Формування, розподіл і використання фінансового результату реалізує певні функції, і економічна сутність зазначеної категорії розкривається через їх виконання. При зіставленні доходів і витрат фінансовий результат виконує функцію узагальнюючого показника роботи підприємства, відображає ефективність використання наявних ресурсів, служить мірою ефективності або успіху підприємства. За динамікою фінансового результату можна судити про якість управління підприємством.

На думку ряду науковців прибутку притаманні чотири функції:

- очікуваний прибуток - основа прийняття рішень в інвестиційних проектах;
- отриманий прибуток - критерій успіху діяльності агропідприємства;
- частина отриманого прибутку - джерело самостійного фінансування інвестиційного розвитку агропідприємства;

- частина прибутку виступає як винагорода власникам капіталу [8, 13].

Перші дві функції прибутку тісно взаємопов'язані, оскільки перша набуває сенсу за умови існування другої, інші функції прибутку виникають у момент її розподілу і використання. Серед них особливо важливого значення набуває функція, яка забезпечує державу фінансовими ресурсами. Таке забезпечення за фактом здійснюється за допомогою податкових платежів і зборів, за допомогою яких істотна частина прибутку вилучається у агропідприємства і направляється до бюджетів місцевого та регіонального значення.

Більш поглиблено функції розподіляють таким чином.

1) Прибуток є показником ефективності виробництва, він орієнтує осередок на досягнення кращих результатів за менших витрат праці.

2) Розподільна функція розкривається тим, що за її участі відбувається розподіл прибуткового продукту між сферою виробництва та невиробничою сферою, між підприємством та суспільством, підприємством та працівниками.

3) Стимулююча функція. Прибуток стимулює застосування технічного прогресу у виробництві, стимулює підвищення результативності чи ефективності роботи осередку.

Саме очікування отримати у майбутньому економічний прибуток змушують агропідприємство здійснювати інновації. Ці нововведення стимулюють нові інвестиції, збільшують загальний випуск та зайнятість.

4) Прибуток є основним елементом грошових накопичень, одним із головних джерел поповнення доходної частини державного бюджету.

5) Прибуток виконує завдання більш ефективного розподілу ресурсів серед альтернативних видів виробництва, дистрибуції та продажів. Підприємці прагнуть отримати прибуток і уникнути втрат. Наявність у галузі сталого прибутку є сигналом про те, що суспільство хотіло б розширити цю галузь, внаслідок чого до неї починається перетікання ресурсів від компаній і галузей, які не є рентабельними. Таким чином, винагорода у вигляді

прибутку стає не тільки стимулом до розширення галузі, а й фінансовими коштами, допомогою яких фірми у цих галузях можуть збільшувати свої виробничі потужності. І навпаки, збитки є свідченням того, що агропідприємство, яке не змогло направити свої виробничі зусилля на виробництво товарів та послуг, найбільш необхідних споживачеві - карається. Ці втрати сигналізують про те, що суспільство бажало б, щоб масштаби не потрібного йому виробництва скоротилися.

Відзначимо, що в сучасних умовах ефективності агропідприємства може бути виражена безліччю значень, кожне з яких є найважливішим оціночним показником, що характеризує певну сферу його діяльності. У цих цілях найважливішим інструментарієм, що дозволяє визначити спрямованість оцінки відповідного значення прибуток є сучасний механізм її формування.

Одним з головних критеріїв для збільшення ефективності підприємств є беззбитковість його діяльності, тобто витрати повинні покриватися власними доходами, а доходи повинні забезпечувати в певних розмірах рентабельність господарювання. Таким чином, отримання його в конкурентному середовищі є невід'ємною умовою його діяльності. Зауважимо, що агропідприємства можуть закінчувати звітний рік і зі збитками. Керівництво підприємства може прийняти рішення про залишення на балансі непокритого збитку звітного року (маючи на увазі списання його в майбутні звітні періоди), що, однак, може знизити інвестиційну привабливість осередку, так як зменшує величину його власного капіталу [24].

Формування прибутку в частині накопичень у грошовому виразі основної частини капіталу характерне для підприємствами різних за формами як власності так і підпорядкування. Виступаючи фінансовим наслідком діяльності підприємства даний результат – бажаний і плануємий, найбільш повно відображає ефективність виробництва, рівень продуктивності праці, собівартості продукції, обсяг та якість товару тощо.

Процес досягнення ефективності в частині формування прибутку підприємства спрямований на:

- максимізацію його величини відповідно до потенціалу ресурсного агропідприємства та умовами ринку;
- забезпечення оптимального співвідношення між величиною прибутку сформованого та рівнем ризику;
- виконання зобов'язань перед інвесторами, кредиторами, власниками підприємства, державними організаціями;
- отримання власних фінансових ресурсів, необхідних для реалізацію стратегії розвитку компанії;
- забезпечення зростання ринкової вартості підприємства, бізнесу;
- стимулювання персоналу та вирішення інших завдань.

Сформований і наявний після виплати податків прибуток підлягає розподілу, тобто підлягає процедурі та напрямкам його застосування, які встановлені у відповідності до цілей та завдань засновників підприємства.

Розподіл прибутку має наступні базові елементи:

- бюджетні зобов'язання, які виконуються першочергово;
- забезпечення матеріальної зацікавленості співробітників у досягненні максимальних результатів при мінімальних витратах;
- нагромадження власних активів (капіталу), який перебуває в основі безперервного розвитку бізнесу;
- реалізація логовірних зобов'язань перед всіма зацікавленими контрагентами (наприклад, інвестори, засновники тощо).

Принципи розподілу прибутку знаходять вираз в наступних моментах:

- прибуток, одержуваний підприємством внаслідок виробничо-господарської та іншої роботи, розформовується між суб'єктами, такими як держава та підприємство;
- прибуток надходить до відповідного бюджету у вигляді обумовлених розмірів податків та платежів обов'язкових, зборів. Встановлені ставки по них не можуть бути змінені за бажанням безпосереднього платника. Оскільки

на законодавчому рівні є певний регламент щодо ставок податків, механізму їх нарахування та перерахування в бюджет відповідного рівня;

- сума прибутку агропідприємства, що перебуває у його нього опісля податкових виплат до відповідних органів не повинна зменшувати його зацікавленості у збільшенні підсумків будь-якої роботи;

- частина залишку прибутку, яка перебуває у підприємства, перш за все направляється на накопичення, що створює умови для його подальшого формування, а далі - на користування.

Узагальнюючи сказане вище, відмітимо таке прибуток і ефективність, як категорії ринкових відносин, виконують такі найважливіші функції: характеризують ефект, такий як економічний, отриманий як результат роботи підприємства; та виступає основними елементами фінансових ресурсів підприємства; тощо.

1.2. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності аграрного підприємства

Аналіз ефективності підрозділяється умовно за різними формами і видами, які, в свою чергою, визначаються певними ознаками. Залежно від організації проведення також виділяють два основні види аналізу прибутку [12]:

1. Внутрішній аналіз проводиться топ-менеджерами, керівниками та відповідальними особами підприємства на основі всіх наявних даних із конкретною метою. Отримані результати, а також стратегії, що ґрунтуються на них, нерідко є головною комерційною таємницею підприємства.

2. Зовнішній аналіз прибутку конкретного агропідприємства може проводитися банками, податковими організаціями чи аналітичними компаніями виключно на підставі тих даних, що надано для відкритого доступу керівниками чи представниками підприємства.

Важливу роль відіграє періодичність та глибина аналізу. Так, попередній аналіз актуальний для складання бізнес-планів. Він дозволяє досить швидко визначити рентабельність діяльності та суму оборотних активів. Стосовно оперативного, його здійснюють за умов фінансової чи інвестиційної діяльності, тоді як поглиблений аналіз дозволяє акумулювати детальні підсумки за звітний період та проконтролювати здійснення бізнес процесів.

Деталізований аналіз робиться з максимальною деталізацією, що дозволяє з високою точністю оцінити ефективність і прибуток підприємства.

Наступним критерієм для аналізу є обсяг [27]:

- повний аналіз прибутку робиться з метою діагностики всіх галузей, що так чи інакше належать до неї;

- тематичний аналіз, під час якого вивчаються окремі категорії та галузі формування прибутку.

Під час формування досліджуваного показника розглядають поелементно такі складові. Так, нині значно зросла роль собівартості як чинник формування прибутку підприємства. Необхідність управління витратами зумовлено їхньою прямою участю у формуванні прибутку підприємства. У поточних реаліях господарювання управління витратами постає дієвим, а найчастіше чи не єдиним способом ефективного вирішення цього завдання. На думку фахівців, ефективно управління ними передбачає:

- знання, де, коли та в яких масштабах ресурси витрачаються;
- знання закономірностей реагування на зміни різних видів витрат;
- здібностей щодо використання ресурсів осередку з найвищими показниками віддачі від них;
- організацію системи управління, орієнтованої на постійний контроль витрат та пошук резервів їх ефективного зниження;
- зосередження на попередженні зростання витрат, а не на їхньому обліку;

– залучення до системи управління всіма різновидами витрат, тощо [29].

Крім того, сучасна економічна практика вимагає від підприємства встановлення чіткого взаємозв'язку між обраною підприємством стратегією конкуренції та системою управління витратами, що існує на ньому.

Метою будь-якої оптимізації є підвищення ефективності роботи агропідприємства, а не зниження витрат. Поняття «ефективність витрат» невіддільне від рентабельності витрат. Для підготовки заходів щодо їх скорочення необхідно зрозуміти, як формуються витрати в кожному напрямку, як проектують бізнес-процеси і що слід зробити для зниження витрат. Для цього складаються плани заходів щодо скорочення витрат. Ці плани зазвичай включають статті витрат, які необхідно знизити. При складанні плану зниження витрат призначається відповідальна особа у його виконання [33]. Підвищення ефективності витрат також одна із способів впливу на прибуток і рентабельність.

Методика визначає саму форму, в якій і проходитиме весь аналіз прибутку підприємства. Однак, не можна не відзначити низку моментів, що стосуються методики, що дозволяють економісту грамотно визначити схему аналізу прибуткових результатів діяльності підприємства.

В першу чергу, звичайно ж, використання підсумкових показників звіту про результати прибутку за конкретний звітний період та усі попередні роки діяльності підприємства, а також визначення кількості загального фінансового прибутку осередку. При цьому визначенні використовуються і дані, отримані під час аналізу бізнес процесів та існуючих стратегій підприємства.

По-друге, це аналіз структури прибутку, отриманого різними способами та у різних галузях діяльності. Аналіз структури проводиться з виявлення масштабу впливу на прибуток, отриманої від реалізації товарувиручки. При цьому прибуток, який створений як результат продажу

продукції, можна замінити для порівняння із сукупним прибутком на прибуток з наданих послуг, майна та майнових прав.

По-третє, необхідно зробити розрахунок окупності активів, продажу та капіталу з прибутку від продажу, а також з чистого прибутку підприємства.

По-четверте, необхідно виявити фактори, що впливають на зміни у прибутку.

До факторів, здатних змінити зростання прибутку в гірший або кращий бік, відносяться, наприклад, зміни в системі оподаткування, обсяги реалізації продукції або послуг, у собівартості продукції, що випускається, у збільшенні управлінських та організаційних витрат, а також витрат, що належать до комерційної діяльності підприємства

В стратегічній перспективі це буде отримання максимального прибутку, короткостроковому – необхідного прибутку за певних обсягів діяльності, не спираючись на час це формування певного рівня для підприємства конкурентоспроможності. Критерієм ефективної роботи виступає не тільки прибуток, оскільки ще не факт, що воно успішне і оптимально використовує потенціал. Фактична вартісна величина прибутку не гарантує, що воно є прибутковим. Багато підприємства, які отримали однакову суму прибутку, мають різні обсяги продажу, різні витрати, а отже й різну ефективність.

З метою проведення системного аналізу розглянемо узагальнені оціночні та контрольні індикатори ефективності управління прибутком, які використані для аналізу рентабельності аграрного підприємства (табл. 1.1).

Так, оцінка маржинальним аналізом результатів збуту продукції слід враховувати наступне, що з вектору найбільшої величини прибутку суспільству доцільно:

- продаж продукції, яка характеризується за ціновим коефіцієнтом, який є максимальним;
- за умов негативного маржинального прибутку слід досягти мінімального обсягу збуту продукції.

При цьому на базі показника прибутку розраховують показники рентабельності; показники прибутку, що характеризують фінансову стійкість, незалежність, самофінансування; показники для аналізу фінансового важеля.

Відносно раціонального рівня фінансового важеля підприємства необхідно виходити з наступних положень:

1) споживачі не повинні повністю вичерпувати свою купівельну здатність, які завжди мають залишати резерв (позикову силу), щоб у разі потреби покрити нестачу коштів;

Таблиця 1.1

Оціночні та контрольні індикатори ефективності управління прибутком

Показник	Формула	Характеристика
Показники прибутковості		
Маржинальний прибуток	Виручка – змінні витрати	Маржинальний дохід називають також сумою покриття - це та частина виручки, яка залишається на покриття постійних витрат та формування прибутку. Чим вище рівень маржинального доходу, тим швидше відшкодовуються постійні витрати і підприємство має можливість отримувати прибуток
Ціновий коефіцієнт	Маржинальний прибуток : виручка від реалізації	Характеризує співвідношення цін на вироблену продукцію та цін на спожиті в процесі виробництва сировину та матеріали, значення цінового коефіцієнта не залежить від обсягу виробництва та реалізації та визначається рівнем цін на реалізовану продукцію та змінну складову витрат
Виробничий важіль	Маржинальний прибуток : прибуток від продажів	Виробничий важіль показує, наскільки зміниться прибуток від основної діяльності підприємства за зміни виручки на 1%. Чим більший виробничий важіль, тим вища залежність підприємства (з погляду одержуваного прибутку) від обсягів реалізації продукції
Точка безбитковості	(Постійні витрати : маржинальний прибуток) × виручка	Обсяг випуску, у якому прибуток підприємства дорівнює нулю, тобто обсяг, у якому виручка дорівнює сумарним затратам. Іноді її називають також критичним обсягом: нижче за цей обсяг виробництво стає нерентабельним
Прибуток від основної діяльності на одного працівника	Прибуток від продажу : середньооблікова чисельність	Характеризує ефективність використання трудових ресурсів

2) у структурі активів, у яких переважають матеріальні активи, підприємство може мати вищий фінансовий важіль;

3) що вищий комерційний ризик очікуваного доходу, то менше має бути значення фінансового важеля;

4) обсяг залучення позикових коштів має ґрунтуватися на стратегічних аспектах фінансової діяльності підприємства, які враховують обсяг капіталізації власних коштів та потребу у зовнішньому фінансуванні.

В цьому зв'язку виділяють три моделі ефективності:

– «фіксація» витрат — коли зі збільшенням товарного обороту собівартість є константа. Причинами цього можуть виступати або ріст цін на товари, або збільшення (рівноцінне) продуктивних витрат та зниження непродуктивних.

– «чисте» падіння собівартості – її зниження відбувається як результат усунення непродуктивних витрат. Постійні витрати є в основі можливої економії;

– «інтенсифікація» собівартості – це ситуація за якої при одночасному зростанні витрат може зростати й грошові надходження. Причиною цього може виступати модернізація основних засобів, впровадження нових інноваційних рішень, що в підсумку сприяють їх більш продуктивному використанню, а потім і мають вплив на товарну продукцію (збільшення її розмірів). Ці моделі мають як свої плюси, і недоліки [38].

Характерним для підвищення прибутку та рентабельності є висока економічна ефективність заходів щодо оптимізації витрат. Загальну систему показників оцінки ефективності можна представити на рис. 1.2.

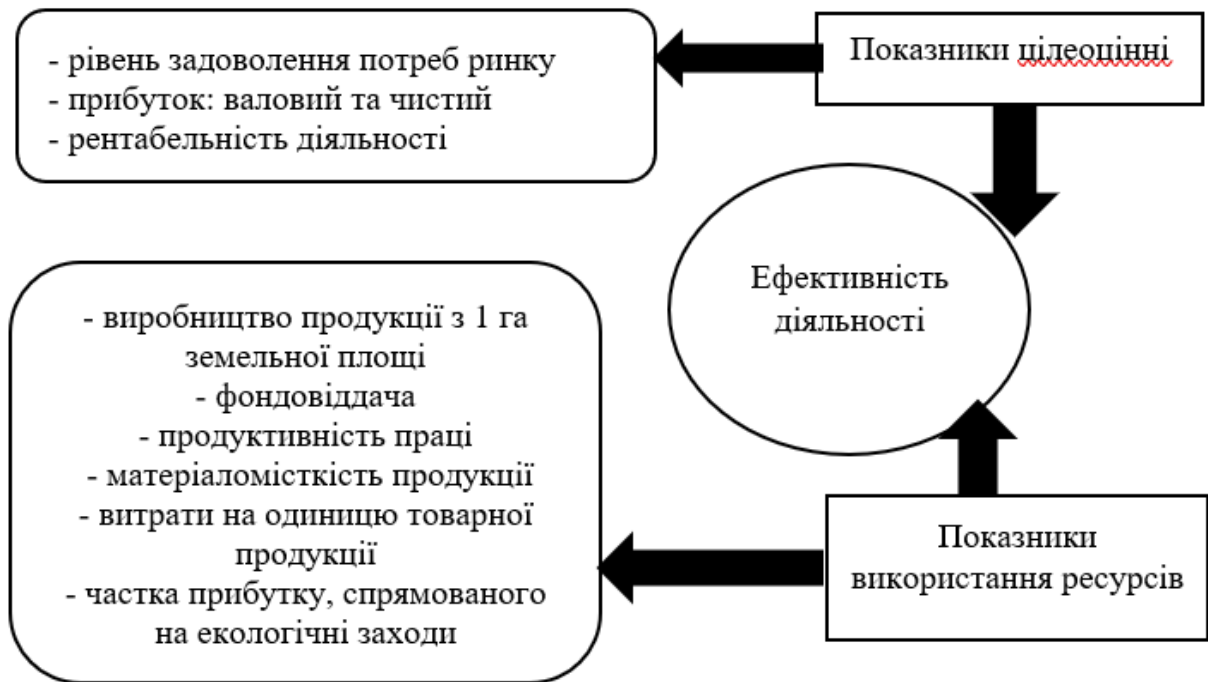


Рис. 1.2 Система показників оцінки ефективності діяльності

Дані оцінки результатів діяльності дозволять своєчасно виявити та ліквідувати негаразди у фінансовій діяльності агропідприємства, а також знайти резерви покращення його фінансового стану та платоспроможності, розробити та прийняти обґрунтовані управлінські кроки, здійснені щодо зростання ефективності діяльності. У цьому напрямку аналіз проводиться як оцінка поточного становища, так і з метою побудови прогнозів. Також мета аналізу варіюється залежно від кінцевих споживачів результатів такого аналізу.

Враховуючи ці моменти, слід зазначити, що важливим фактором, який впливає на аналіз фінансових результатів, є обсяг та якість вихідної інформації. У цьому доцільно враховувати, що офіційна для підприємства фінансова звітність не дозволяє повною мірою провести аналіз, тобто для цього потрібна відібрана фінансова інформація, виходячи з цілей та завдань аналізу та управління, яка ґрунтуватиметься на даних виробничого та фінансового обліку.

Системний підхід до формування виручки та прибутку від поточної діяльності включає комплекс заходів щодо її підвищення [8]: ефективності використання ресурсів, оцінка яких здійснюється системою показників

рентабельності поточної діяльності підприємства, його активів, праці, основних та оборотних коштів; обсягів продажу та ефективності комерційної діяльності, для оцінки яких доцільно використовувати показники рентабельності продажів та коефіцієнти співвідношення обсягу продажів, а також показників основних засобів, витрат, оборотних коштів, матеріально-виробничих запасів до чисельності працюючих; ефективності поточних та одноразових витрат, оцінку яких необхідно проводити системою показників рентабельності реалізованої продукції та рентабельності інвестиційних витрат.

Отже, запропоновані заходи є виправданими та можуть бути використані керівництвом підприємства з метою підвищення якості управління та фінансового стану.

1.3. Фактори, що впливають на ефективність аграрного підприємства

В економічній літературі виділяють безліч факторів, що впливають на прибуток та класифікуються за певними ознаками. Основними факторами зростання прибутку є ріст масштабів збуту, розширення асортименту продукції, застосування на більш ефективних засадах виробничих засобів, впровадження нових технологій, вдосконалення системи керування виробництвом. Одним з основних факторів, що впливає на величину прибутку, який підприємства використовує опісля, є податки та збори.

Облік всіх можливих факторів дозволяє визначити основні з них, що надають вплив (позитивний і негативний) на прибуток підприємства, і виявити на цій основі резерви підвищення зростання рентабельності (ефективності).

Проблеми створення на підприємстві прибутку можна згрупувати наступним чином:

- відсутність системи планування прибутку та рентабельності, спричинена недоліками в інформаційному та методичному забезпеченні;

– неефективна діяльність з пошуку чинників створення прибутку та рентабельності:

1) недостатня робота щодо росту масштабів виробництва продукції. Зазначимо, приріст ефекту економічного (явного) від росту масштабів збуту в господарстві продукції з одночасним зменшенням питомої ваги у окремій одиниці товару умовно-постійних витрат;

2) відсутність заходів щодо оптимізації витрат. При зниженні витрат, що не вплине на якість продукції та зміна ціни на продукцію підприємства, збільшується маржа, або з ціллю збільшення продаж (залученням нових клієнтів) господарство коригує (знижує – за можливості);

3) недостатнє вдосконалення щодо продукції та послуг – асортимент та якість. Низька якість продукції не дає змоги вигравати на підвищенні цін, а також не дає можливості для росту продукції за тією ознакою, яка забезпечує отримання більшого прибутку;

– недостатньо ефективний розподіл прибутку та використання ресурсів [10].

Розробкою та впровадженням політики ефективності в роботі аграрного підприємства можна розробляти лише після ретельно проведеного аналізу, в ході якого вивчаються:

– динаміка формування прибутку, наявність сезонного та інших факторів, що впливають на підвищення чи зниження прибутку протягом року;

– визначення видів діяльності, які приносять підприємству максимальну ефективність;

– ризики, властиві всій діяльності підприємства, і окремим видам тощо.

Усі чинники, що впливають для підприємства на формування його ефективності, можна розділити зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх відносять:

– зміни у законодавстві;

– конкурентне середовище;

- зміна закупівельних цін постачальниками матеріалів, комплектуючих чи напівфабрикатів;

- інфляційна складова тощо.

До внутрішніх факторів належать:

- продуктивність праці;

- мотивація персоналу;

- використання сучасних або застарілих технологій;

- ефективне або неефективне використання наявних основних засобів тощо.

У процесі аналізу необхідно враховувати вплив кожного з перерахованих факторів тією мірою, якою вони здатні вплинути на розмір і характер прибутку (рівень ефективності), отриманого підприємством. Необхідним елементом аналізу формування прибутку є встановлення причинно-наслідкових зв'язків, що надають різноспрямованого значення («плюс» чи «мінус») на діяльність підприємства в цілому та окремих його підрозділів. Тільки після встановлення всіх критеріїв, що впливають на отримання та розмір прибутку, можна говорити про прийняття управлінських рішень. На підставі всього вищесказаного можна підбити підсумок відносно того, що підприємство має не тільки прагнути до отримання прибутку найбільшого у періоді звітному і досягти ефективності, але й до найбільш ефективного розподілу та використання наявного.

Основними напрямками виявлення резервів збільшення ефективності підприємства можна розподілити на дві – тактичні і стратегічні, які представимо на рис. 1.3.



Рис. 1.3 Резерви підвищення ефективності підприємства

Проте, економічна нестабільність, становище товаровиробників спотворюють отримання прибутку, що призводять до прагнення отримання доходів, головним чином, внаслідок підвищення цін. Виділяють крім зазначених резервів і підхід до підвищення ефективності з позиції оцінки факторів конкурентоспроможності, які включають в себе такі фактори.

- географічне розташування виробництва, формується кліматичними, природними умовами, розвинутою системою транспортногo сполучення тощо;

- технологія виробництва;

- попит на вироблену продукцію (вся продукція галузі є першою необхідністю для людей, оскільки забезпечує їх фізіологічні потреби);

- кваліфікація працівників, прийняті ними рішення, час, що витрачається на здійснення операцій відповідно до технології, якість реалізації робіт мають суттєвий вплив на якість та масштаби виробленої продукції тощо.

Отже, завданням курівництва є постійна переоцінка ресурсного стану та продукції, які пропонує підприємство, щоб у майбутньому відповідати потребам споживачів ринку. У сфері виробництва і продажів важливою вимогою є ефективне управління всіма наявними ресурсами. Найбільш важливий ресурс є робоча сила, ефективність якої забезпечує необхідний рівень якості, проте необхідність постійно підвищувати професіоналізм персоналу та утримання їх у господарстві є нагальним питанням [3].

Таким чином, що для того, щоб збільшити ефективність функціонування підприємства, необхідно збільшити якість продукції. Це, своєю чергою, знизить витрати, збільшить попит продукції і на прибуток. Всі ці фактори допоможуть підприємству бути конкурентоспроможнішим в поточних умовах. Також можна сказати, що загальний критерій ефективності роботи полягає у досягненні високих результатів за низьких витрат коштів підприємства та робочої сили.

Висновки до першого розділу

Поняття ефективність є економічною категорією, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, яке в широкому спектрі (максимально) розкриває досліджуване поняття. Еволюція даної категорії проходить від періоду класичного підходу трактування розкритого в праця відомих науковців: А. Сміта, Й. Шумпетера, М. Мескона до сучасних підходів, таких як: «витрати-випуск» (В. Андрійчук, М. Кісіль) та найвищі результати при мінімумі витрат (С. Мочерний, П. Орлов та інші).

Абсолютну ефективність роботи характеризує прибуток. Він є ресурсом підприємства, який можна вкласти у технічне переозброєння, розширення, модернізацію, розвиток бізнесу. Інший варіант використання прибутку – фінансування проектів для покращення сприйняття

агропідприємства суспільством – поліпшення екології, підтримка населення тощо.

На ефективність підприємства впливають певні умови, іменовані як внутрішні та зовнішні чинники. До зовнішніх чинників, належать умови зовнішньої щодо господарюючого суб'єкта середовища, що впливають на його функціонування та що вимагають від нього відповідного реагування. Зовнішні фактори характеризується невизначеністю, складністю та рухливістю. Внутрішні фактори є чинники внутрішнього середовища підприємства. У процесі аналізу необхідно враховувати вплив кожного з перерахованих факторів тією мірою, якою вони здатні вплинути на ефективність підприємства. Необхідним елементом аналізу ефективності є встановлення певних зв'язків, що надають як позитивне, так і негативне значення на діяльність підприємства в цілому та окремих його підрозділів.

Аналіз ефективності підрозділяється умовно за різними формами і видами, які, в свою чергою, визначаються певними ознаками. Основними напрямками виявлення резервів збільшення ефективності підприємства можна розподілити на дві – тактичні і стратегічні.

Крім зазначених резервів і підхід до підвищення ефективності з позиції оцінки факторів конкурентоспроможності, які включають в себе такі фактори. географічне розташування виробництва, формується кліматичними, природними умовами, розвинутою системою транспортного сполучення тощо; технологія виробництва; попит на вироблену продукцію (вся продукція галузі є першою необхідністю для людей, оскільки забезпечує їх фізіологічні потреби); кваліфікація працівників, прийняті ними рішення, час, що витрачається на здійснення операцій відповідно до технології, якість реалізації робіт мають суттєвий вплив на якість та масштаби виробленої продукції тощо.

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА СТАНУ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Організаційно-економічна характеристика діяльності аграрного підприємства

ФГ «Лагута» зареєстровано в 2020 р. за адресою с. Спаське Новомосковського району Дніпропетровської області. Відстань до районного центру 15 км, а до обласного – м. Дніпро – 26 км.

Район знаходиться в центральній-східній частині області. Рельєф області хвилясто-рівнинний. На території району (лівобережна частина) розташована Придніпровська низовина. Територія району має глибокі долини річок, балки і яри. Помірно континентальним є клімат в Новомосковському районі.

Основним видом діяльності, яким займається фермерське господарство є вирощування зернових та інших сільськогосподарських культур, таких як бобові і насіння олійних. Фермерське господарство має у власності 31 га сільськогосподарських угідь, площа і вирощувані культури зумовили і організаційну структуру цього осередку. Вона представлена очільником господарства – головою фермерського господарства. ФГ «Лагута» за своїми розмірами належить до мікропідприємств.

Розглянемо для оцінки економічного стану підприємства всі наявні у ньому ресурси. До таких у господарстві належать – земля, персонал, основний і оборотний капітал. Всі вони формують виробниче середовище. Самим головним із них виступає земельний ресурс, оскільки він визначає спеціалізацію господарства і впливає на використання всіх інших ресурсів ефективно. В таблиці 2.1 розглянемо структуру земельних угідь в господарстві, яка була і залишається всі роки дослідження незмінною. Руху в

бік зростання спостерігаємо в загальній земельній площі, яка підвищилася на 3 га (або на 10,7%), за рахунок приєднання одного паю.

Таблиця 2.1

Склад і структура земельних угідь, землезабезпеченість

Показник	2021		2022		2023	
	га	%	га	%	га	%
Загальна земельна площа	28	100	28	100	31	100
в т.ч. сільськогосподарські угіддя	28	100	28	100	31	100
із них: рілля	28	100	28	100	31	100
Посівна площа	28	100	28	100	31	100
Коефіцієнт сільськогосподарського освоєння землі	1		1		1	
Коефіцієнт розораності землі	1		1		1	
Середньорічна чисельність працівників, осіб	1		1		1	
Припадає сільськогосподарських угідь на одного робітника	28,0		28,0		31,0	

Відповідно вся земельна площа сформована і використовується як рілля (відповідно формує площу угідь сільськогосподарських). Рівень (інтенсивність) використання землі є високим, що засвідчують коефіцієнти освоєння і розораності. Провести діагностику використання землі слід за показниками ефективності (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Ефективність використання земель

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Натуральні, ц на 1 га ріллі					
Озима пшениця	35,0	37,4	40,5	5,5	115,7
Вартісні, тис. грн. на 1 га сільськогосподарських угідь					
Валова продукція	10,9	11,66	12,0	1,1	110,1
Товарна продукція	13,13	16,25	14,09	0,96	107,3
Прибуток	0,46	1,49	0,37	-0,09	80,4

В фермерському господарстві зроста ефективність використання землі як за натуральними, так і за більшістю вартісних показників. Крім прибутку в розрахунку на 1 га, який знизився на 19,6%. Посівні площі в фермерському господарстві з 2021 по 2023 рр. щорічно засаджувалися озимою пшеницею, що й визначило спеціалізацію виробничого осередку – зерновий напрямок.

Простежимо виробничий напрямок за допомогою зміни виручки від реалізації продукції в фермерському господарстві на рис. 2.1.

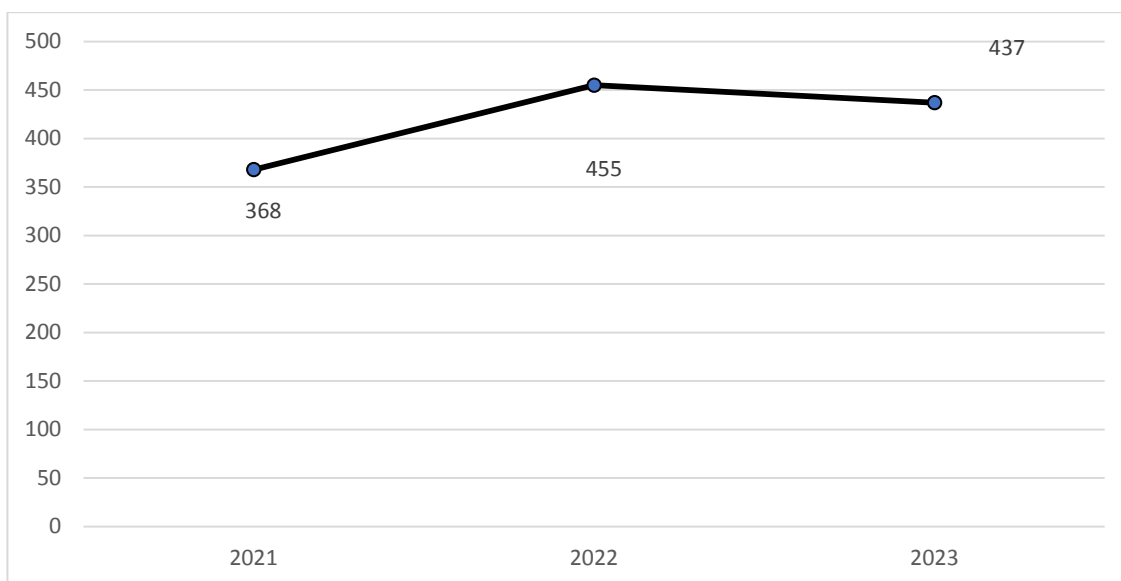


Рис. 2.1. Динаміка виручки від реалізації продукції рослинництва, тис. грн.

Як видно з рис. 2.1 щорічно товарна продукція зростає, так темп зростання складає 23,6% в 2022 р. відносно 2021 р. і 18,8% в 2023 р. відносно 2021 р.. Найвищий результат був в 2022 р. – 435 тис. грн.

Використання земельних ресурсів буде ефективним і результативним лише за умови, якщо всі інші ресурси використовуються раціонально і оптимально. Саме за таких умов досягаються найкращі результати. До таких важливих ресурсів належить персонал. В господарстві працює лише один голова, тому розглянемо наскільки його праця була продуктивною. Рівень використання трудових ресурсів в фермерському господарстві розглянемо в табл. 2.3.

Рівень використання трудових ресурсів

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Середньорічна чисельність працівників, осіб	1	1	1	-	100,0
Ними відпрацьовано – всього, люд.-год.	1984	1975	2015	31	101,6
Трудова активність працівника, люд-год.	1984	1975	2015	21	101,6
Річний запас робочого часу, люд.- год.	1925	1925	1925	-	101,6
Коефіцієнт використання робочого часу	1,03	1,03	1,05	0,02	101,9
Трудозабезпеченість	1	1	1	-	100,0

За даними табл. 2.3 видно, що коефіцієнт використання робочого часу в незначних обсягах перевищує нормативне значення, перевищення складає 0,05 оптимального значення показника, оскільки голова господарства виконує всі агротехнологічні, управлінські і інші функції, тобто широка спеціалізація голови впливає на зниження ефективності роботи і підвищеного навантаження на нього. Трудозабезпеченість не змінилася, як і за іншими показниками використання персоналу господарства.

Раціональність використання персоналу господарства залежить від забезпеченості основними і оборотними засобами, тобто виробничим капіталом. Ці активи забезпечують як процес виробництва і виступають основою нової продукції (оборотні засоби) та полегшують виконання агротехнологічних операцій (основні засоби). Проведемо аналіз ефективності використання засобів як основних так і оборотних, які є в фермерському господарстві за даними табл. 2.4.

З табл. 2.4 видно, що в фермерському господарстві вартість основних активів зростає на 5,9 %, враховуючи малі розміри господарства і спеціалізацію спостерігаємо поступове зростання вартості цих активів і їх

невеликий розмір свідчить про те, що частину об'єктів основних засобів в господарстві орендують.

Таблиця 2.4

**Економічна ефективність використання
основних і оборотних засобів**

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	127,5	129,0	135,0	+7,5	105,9
Середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн.	164,5	172,0	188,8	+24,3	114,8
Виробничий капітал – всього, тис. грн.	292,0	301,0	323,8	+31,8	110,9
Виручка від реалізації продукції, тис. грн.	368,0	455,0	437,0	69,0	118,8
Капіталооснащеність на 1 га, тис. грн.	4,55	3,53	3,24	-1,31	71,8
Капіталоозброєність, тис. грн.	127,5	129,0	135,0	+7,5	105,9
Фондовіддача, грн.	2,89	3,53	3,24	0,35	112,1
Фондомісткість, грн.	0,35	0,28	0,31	-0,04	88,6
Коефіцієнт обороту оборотного капіталу	2,24	2,65	2,31	0,07	103,1
Тривалість одного обороту оборотного капіталу, днів	163	138	158	-5	96,9
Відносне вивільнення (залучення) оборотних засобів, тис. грн.	-	-11,75	+10,4	-	-
Прибуток, тис. грн.	12,88	41,72	11,47	-1,41	89,1
Норма прибутку, %	4,41	13,89	3,54	-0,87 в.п.	

Вартість оборотних засобів зросла на 14,8%. Забезпеченість основними засобами в господарстві зменшилася (на 28,2%) за рахунок прискореного зростання площ ріллі (11%) відносно темпів зростання вартості основних засобів (5,9%). Фондоозброєність зросла на 5,9%, що свідчить про її зростання лише за рахунок зростання вартості основних засобів за незмінної

чисельності персоналу. Ефективність використання цього виду ресурсу зросла на 12,1%, що пов'язано з високими темпами зростання виручки (18,8%) і зростанням основних засобів (на 5,9%). Відповідно фондомісткість зменшилася на 11,4%.

Використання оборотних засобів змінювалася нерівномірно щодо ефективності. Так, в 2022 р. відносно 2021 р. ефективність була краща ніж в 2021 р., що проявилось в вивільненні оборотних засобів в розмірі 11,75 тис. грн.. В 2023 р. відносно 2021 р. використання цих активів було також більш ефективним (на 3,1%), тривалість одного обороту зменшилася. Зазначимо, що відносно 2022 р. в 2023 р. ефективність використання оборотних засобів погіршилася. Залучення оборотних коштів склало 1,4 тис. грн. Норма прибутку зменшилася на 0,87 в.п., значення самого показника було найвищим в 2022 р. (13,89%).

Результатом використання всіх наявних ресурсів є отриманий фінансовий результат (збиток, прибуток) та показники ефективності, що розкривають кінцеві результати діяльності фермерського господарства. В табл. 2.5 розраховані основні показники діяльності фермерського господарства.

В табл. 2.5 простежуються результати як за натуральними показниками так і за вартісними. Врожайність зросла на 15,7% (5,5 ц/га). Маса прибутку зменшилася на 19,6% (на 0,09 тис. грн.). Фондовіддача зросла на 12,1% в 2023 р. відносно 2021 р. Продуктивність праці в розрахунку на 1 люд.-год. зросла на 16,9 %.

Рівень рентабельності зменшився на 0,9 в.п., цей показник щорічно коливається. Найбільше значення показника було в 2022 р., тоді як в 2021 р. і в 2023 р. були на однаковому рівні. Рентабельність продажу (як критерій цінової конкурентоспроможності) також зменшився на 0,9 в.п. Значення показнику є низьким і свідчить про відсутність можливості суттєво змінювати ціну на продукцію фермерського господарства – пшениці озимої.

Норма прибутку зменшилася на 0,87 в.п., що є несприятливою тенденцією в господарстві.

Таблиця 2.5

Основні показники виробничо-фінансової діяльності підприємства

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Площа сільськогосподарських угідь, га	28	28	31	3	110,7
Вартість основних засобів, тис. грн.	127,5	129,0	135,0	+7,5	105,9
Вартість оборотних засобів, тис. грн.	164,5	172,0	188,8	+24,3	114,8
Товарна продукції, тис. грн.	368,0	455,0	437,0	69,0	118,8
Врожайність, ц/га озимої пшениці	35,0	37,4	40,5	+5,5	115,7
Отримано на 1 га с.-г. угідь, тис. грн.	13,13	16,25	14,09	+0,96	107,3
– товарної продукції					
– прибутку	0,46	1,49	0,37	-0,09	80,4
Отримано товарної продукції, грн.:					
– на 100 грн. основних засобів	289,0	353,0	324,0	35,0	112,1
– на одну люд.-год.	185,5	230,4	216,9	31,4	116,9
Рівень рентабельності, %	3,6	10,1	2,7	-0,9 в.п.	-
Рентабельність продажу, %	3,5	9,2	2,6	-0,9 в.п.	-
Норма прибутку, %	4,41	13,89	3,54	-0,87 в.п.	-

В цілому підприємство має потенціал для нарощування як ресурсної складової так і для отримання позитивних фінансових результатів, про це свідчить отримання прибутку протягом 2021-2023 років (враховуючі важкі умови господарювання в країні) і нарощування земельного ресурсу та виробничого капіталу.

2.2. Вплив факторів на прибуток аграрного підприємства

Досягти поставлених цілей фермерське господарство зможе лише проводячи діагностику основних показників, які впливають на його ефективність. До такого показника належить прибуток. Проведення аналітики є з однієї сторони, процесом цілеспрямованого первинного обліку, зберігання, узагальнення даних, а з іншого – управлінська функція, яка направлена на об'єкт аналізу, планування умов роботи підприємства.

Здійснення аналітичної праці в частині прибутку ФГ «Лагута» складається з наступних етапів: визначення цілей і задач; збір і підготовка необхідної інформації; дослідження об'єкта аналітичної діяльності; оформлення результатів аналізу; розробка рекомендацій і контроль за їх впровадженням.

Розглянемо показники, які впливають на прибуток досліджуваного господарства. Розпочнемо аналіз із основних натуральних показників виробництва озимої пшениці – основної культури, яку вирощують в господарстві (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Виробництво і реалізація продукції в господарстві

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Врожайність, ц/га	35,0	37,4	40,5	5,5	115,7
Посівна площа, га	28	28	31	3	110,7
Валовий збір, ц	980	1047	1256	276	128,2
Ціна реалізації 1 ц, грн.	590,0	600,0	610,0	+20,0	103,4
Виручка від реалізації, тис. грн.	368,0	455,0	437,0	69,0	118,8

В табл. 2.6 видно, що натуральні показники виробництва в фермерському господарстві зростають: врожайність на 15,7%, валовий збір –

на 28,2%, що вплинуло на зростання і рівня доходів від реалізації продукції на 18,8%. Вплив на виручку здійснило водночас й зростання ціни реалізації.

Обсяги виробництва продукції прямо впливають на показники трудомісткості продукції, визначимо вплив факторів на дану величину (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Факторний аналіз трудомісткості виробництва озимої пшениці

Показник	2021	2023	Умовна
Витрати праці, люд.-год.	1984	2015	-
Валовий збір, ц	980	1256	-
Трудомісткість, люд.-год./ц	1,96	1,60	2,06
Зміни, люд.-год., всього		-0,36	
- за рахунок витрат праці		0,1	
- за рахунок валового збору		-0,46	

Аналіз впливу факторів на трудомісткість виробництва 1 центнера озимої пшениці показав, що у 2023 р. порівняно з 2021 р. трудомісткість зменшилась на 0,36 люд.-год., за рахунок зростання витрат праці трудомісткість зросла на 0,1, а за рахунок збільшення валового збору трудомісткість скоротилася на 0,46 люд.-год.

Таким чином, даному підприємству необхідні заходи щодо зниження трудомісткості, а саме зниження його собівартості, оскільки збільшення трудомісткості призводить до зростання собівартості, що знижує прибуток. Даному підприємству необхідно знизити собівартість виробленого продукту, щоб скоротити фінансові ризики від виробництва та реалізації цього виду продукту, а також зменшити поріг рентабельності та максимізувати прибуток.

Більш детально проведемо факторний аналіз прибутку в господарстві при вирощуванні і реалізації зернових культур (табл. 2.8).

На зниження прибутку вплинули три основні фактори - обсяг реалізації, середня ціна реалізації та собівартість продукції. Зростання обсягу

та ціни реалізації позитивно вплинули на фінансовий результат від реалізації озимої пшениці. Зростання обсягу реалізації збільшив прибуток від реалізації на 1,4 тис. грн., зростання ціни дозволило збільшити прибуток від реалізації озимої пшениці на 0,9 тис. грн., а ось збільшення собівартості продажів скоротило прибуток на 3,71 тис. грн.

Таблиця 2.8

Факторний аналіз прибутку від виробництва озимої пшениці

Показник	Реалізована продукція, тис. грн.				
	2021	2023	Умовна	Відхилення 2023 до 2021	
				+/-	%
Виручка від реалізації, тис. грн.	368,0	437,0	153,4		
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	355,12	425,53	152,4		
Прибуток, тис. грн.	12,88	11,47	1,0		
Прибуток на 1 тис. грн. виручки	35,19	26,24	6,52		
Зміна прибутку за рахунок факторів, тис. грн.:	-1,41				
- за рахунок витрат	-3,71				
- за рахунок ціни	+0,9				
- за рахунок обсягу	+1,4				

Також зазначимо, що у 2021 р. на 1000 грн. виручки припадало 35,19 грн. прибутку, а 2023 р. лише 26,24 грн., тобто спостерігається скорочення цього показника за аналізований період на 25,4%.

Розглянемо потенційні можливості ФГ «Лагута» Новомосковського району у зростанні прибутку від продажу. Для цього застосуємо методи економіко-математичного моделювання та знайдемо залежність зростання прибутку від продажів у зв'язку зі зміною таких факторів, як фондоозброєність, чисельність персоналу, продуктивність праці та вартості оборотного капіталу. Вибір факторів обумовлений їх впливом на величину обсягу продажів та собівартість продажів, що у свою чергу мають найбільше значення у формуванні прибутку від продажів у період 2021-2023 рр.

Відповідно до даних фермерського господарства, визначимо результативний показник та фактори, що впливають.

y – результативний показник, прибуток, тис. грн.

x_1 - фактор впливу, фондоозброєність, тис. грн.

x_2 - фактор впливу, продуктивність праці, тис. грн./особу

x_3 - фактор впливу, чисельність працівників, осіб

x_4 - фактор впливу, чистий оборотний капітал, тис. грн.

Далі з'ясуємо рівень взаємозв'язку факторних показників $x_1 - x_4$ та результативного показника y . Для визначення показників впливу необхідно побудувати кореляційну матрицю. Кореляційна матриця побудована у програмі MS Excel, результати наведені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

**Кореляційна матриця показників прибутку (y) та факторами $x_1 - x_4$
за 2021 – 2023 рр.**

	y	x_1	x_2	x_3	x_4
y	1				
x_1	-0,07214	1			
x_2	0,98815	0,05100	1		
x_3	-0,07046	0,90078	0,01742	1	
x_4	-0,50112	0,90494	0,06483	0,98850	1

Коефіцієнт кореляції (R) змінюється не більше від -1 до 1, і що даний показник ближче до значення одиниця, тим більше виражена зв'язок між факторним і результативним показниками, причому вона пряма, тобто із зростанням факторів - результуючий показник також зростає. В даному випадку R_2 і R_4 дорівнюють 0,9932 і 0,5631 відповідно (округлено до 4-х знаків), і це означає, що показники обсягу прибутку від продажу, величини фондоозброєності, продуктивності праці та розміру оборотного капіталу досить тісно корелюють між собою.

Чинник персоналу та розміру оборотного капіталу показує менш тісний вплив на результуючий показник (0,0739 і 0,945).

Позитивною (сильною) стороною діяльності підприємства є зростання частини нерозподіленого прибутку, підвищення ліквідності, тобто посилення його фінансової платоспроможності. Враховуючи прискорення зростання ринку, як можливість підприємства, доцільно розширювати вибраний напрямок розвитку для підприємства. Господарство за розмірами належить до мікропідприємств, тому наприклад, таку можливість як підвищення мобільності інвестиційного капіталу слід розглядати саме з цих позицій. Дану обставину необхідно враховувати при розгляді інших можливостей.

Аналіз в галузі стратегії управління прибутком ФГ «Лагута» висвітлив ризики, які можливо використати для пошуку резервів підвищення прибутку підприємства.

2.3. Оцінка ефективності діяльності аграрного підприємства

Ефективність провадження виробничої діяльності відображаються в фінансових результатах. Ефективність діяльності характеризується показниками прибутку та рентабельності. Прибуток відбиває позитивний фінансовий результат. Прагнення отримання прибутку направляє виробників збільшити обсяг виробництва та знизити витрати.

Це забезпечує як реалізацію цілей суб'єкта господарювання, а й цілі - задоволення суспільних потреб. Прибуток дає сигнал про те, де можна досягти великих вигод, створює стимул для інвестування у цих галузях. Економічною основою розвитку для ФГ «Лагути» є прибуток. Його зростання забезпечує основу фінансову для самостійного проведення фінансування, можливості розширеного відтворення та врегулювання питань соціального та матеріального вектору щодо співробітників. Всі контрагенти з якими взаємодіє фермерське господарство (держава, банки) отримують по їх зобов'язанням за рахунок його прибутку. Він є не лише фінансовим

результатом, а й головним елементом фінансових ресурсів, прибуток характеризує ступінь ділової активності та фінансового стану господарства.

Розрахуємо в табл. 2.10 динаміку чистого прибутку в фермерському господарстві.

Таблиця 2.10

Динаміка чистого прибутку

Рік	Чистий прибуток, тис. грн.	Абсолютний приріст, тис. грн.		Темп росту, %		Темп приросту, %	
		базис.	ланцюг..	базис.	ланцюг..	базис.	ланцюг..
2021	12,88	-	-	-	-	-	-
2022	41,72	28,84	28,84	323,9	323,9	223,9	223,9
2023	11,47	-1,41	-30,25	89,1	27,5	-10,9	-72,5

З табл. 2.10 видно, що в господарстві розмір чистого прибутку підприємства суттєво коливається по рокам. В 2022 р. зростання прибутку склало 3,2 рази відносно 2021 р., тоді як в 2023 р. прибуток був нижчим до 2022 р. на 72,5 % (30,25 тис. грн.), а відносно базового року (2021 р.) зменшився на 10,9%. Дослідження чистого прибутку буде більш повним з використанням методу тренду, який розкриває тенденції змін явищ більш поглиблено.

Результати розрахунку тренду й відповідно графічне зображення змін досліджуваного показника відобразимо на рис. 2.2.

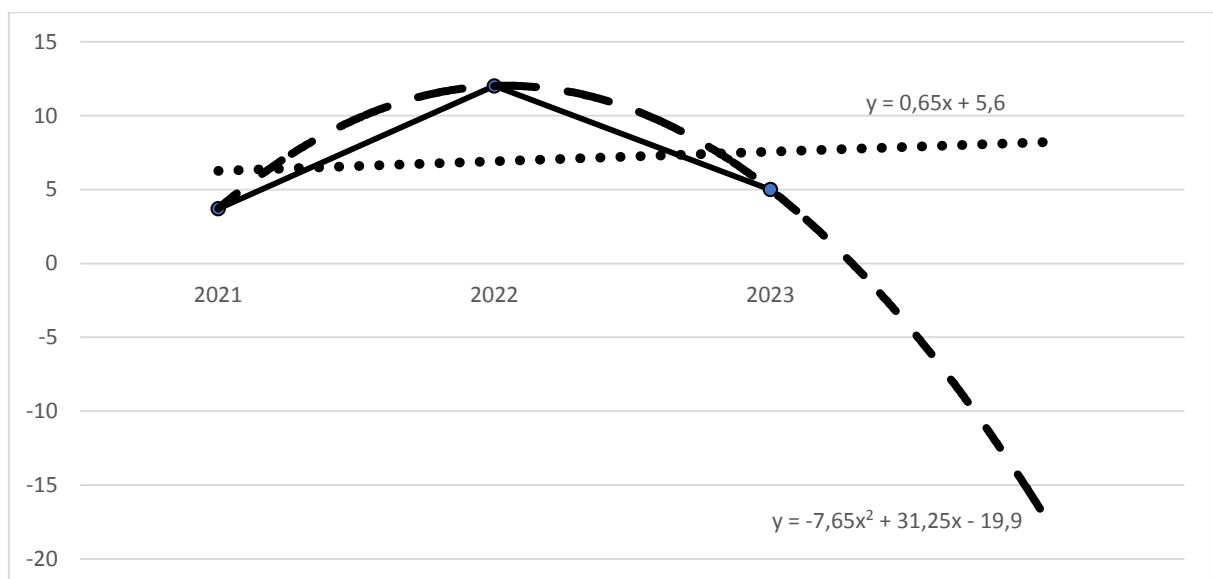


Рис. 2.2 Аналітичне вирівнювання чистого прибутку, тис. грн.

Враховуючи отримані рівняння лінійного і поліноміального тренду простежується наступна тенденція змін чистого прибутку. Так, за першим рівнянням – лінійним, щорічний темп зростання прибутку складає 0,65 тис. грн., тоді як прибуток у 2020 р., що передує досліджуваному періоду склав 5,6 тис. грн. Більш поглиблений аналіз прибутку простежується в рівнянні поліноміального тренду: $y = -7,65x^2 - 31,25x - 19,9$, яке показує, що чистий прибуток має тенденцію до щорічного уповільнення темпу зростання прибутку на 7,65 тис. грн.

Враховуючи, що прибуток впливає на ефективність доцільно провести поглиблений аналіз таких складових як собівартість продукції так і її реалізації.

Оскільки в господарстві вирощують одну культуру, то загальна сума витрат виробництва на вирощування і складають всі витрати підприємства. В табл. 2.11 проведемо аналіз і динаміку собівартості за елементами витрат в ФГ «Лагута» Новомосковського району.

Таблиця 2.11

Динаміка собівартості 1 ц озимої пшениці

Елементи витрат	2021		2022		2023		2023 до 2021	
	грн.	%	грн.	%	грн.	%	+/-	%
Матеріальні витрати	406,2	70,4	402,6	71,9	432,0	72,0	35,6	109,1
Заробітна плата	58,8	10,2	61,0	10,9	66,0	11,0	5,7	109,5
Нарахування на заробітну плату	13,3	2,3	13,4	2,4	14,4	2,4	1,2	109,1
Амортизація	48,5	8,4	45,9	8,2	48,0	8,0	-1,6	96,7
Інші витрати	50,2	8,7	37,0	6,6	39,6	6,6	-12,2	76,2
Всього витрат	577,0	100,0	560,0	100,0	600,0	100,0	23	104,0

Дані табл. 2.11 показують, що значних коливань в собівартості 1 ц озимої пшениці не сталося. Ріст сформувався на рівні 4 % (23 грн.). Отримання таких результатів стало можливо за рахунок перерозподілу витрат, так зростання матеріальних витрат на 9,1% стало можливим за рахунок зниження «інших витрат» на 33,8%. За розміром частки витрат в структурі найбільшу займають матеріальні витрати за весь період досліджень (70-72%), найнижчу «інші витрати» - 6,6%. Обсяг витрат на оплату праці зріс на 9,5 %, однак частка в структурі витрат заробітна плата з нарахуваннями суттєво не змінилася і складала в 2023 р. – 13,4%, тоді як в 2021 р. – 12,5%, тобто зростання склало лише 0,9 в.п.

Витрати за статтею «амортизація» знизилися на 3,3%. Простежимо динаміку змін собівартості 1 ц озимої пшениці за статтями витрат в 2023 р. графічно на рис. 2.3.

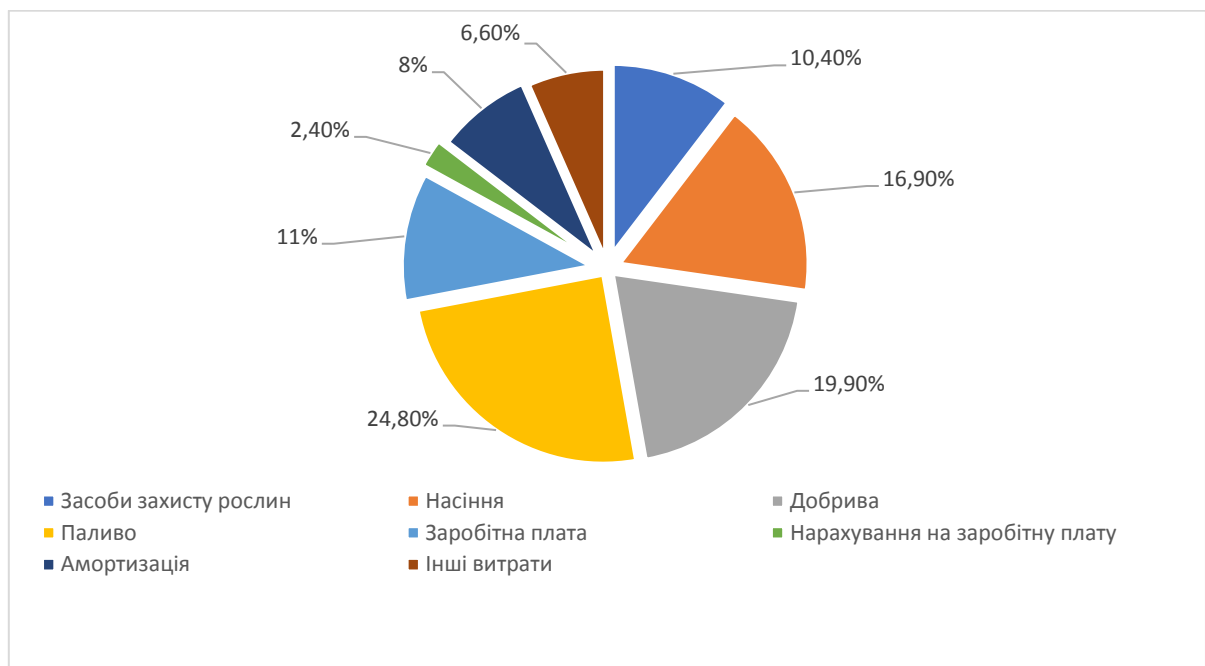


Рис. 2.3 Динаміка собівартості виробництва 1 ц озимої пшениці в 2023 р., %

В структурі витрат за статтями бачимо з рис. 2.3, що найбільша питома вага належить статті «паливо» - 24,8%, «добрива» - 19,9%, тобто матеріальні

витрати переважають у витратах і за статтями. Найнижчі витрати за статтею «інші витрати» - 6,6%.

Наступним чинником, що впливає на прибуток є виручка від реалізації продукції, яка залежить від рівня товарності та поточних цін реалізації, які в свою чергу, залежать каналу реалізації. Розглянемо всі елементи процесу реалізації продукції в табл. 2.12 в ФГ «Лагута» Новомосковського району Дніпропетровської області.

Таблиця 2.12

Реалізація озимої пшениці фермерським господарством

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Валовий збір, ц	980	1047	1256	276	128,1
Реалізовано – всього, ц	623	760	716	93	114,9
в т.ч. торговим посередникам	623	760	716	93	114,9
Рівень товарності, %	63,6	72,6	57,0	-6,6 в.п.	-
Виручка від реалізації, тис. грн.	368,0	455,0	437,0	69,0	118,8
Середня ціна реалізації 1 ц, грн.	590,0	600,0	610,0	+20,0	103,4

Як видно з даних табл. 2.12 в фермерському господарстві валові показники виробництва і реалізації зросли. Однак рівень товарності є доволі низьким, що пов'язано з політикою керівництва відносно процесу реалізації. Цей показник знизився на 6,6 в.п. Середня ціна реалізації озимої пшениці за цей період суттєво не змінилася, що теж не сприяє активно підвищувати рівень товарності, хоча від цього залежить економічний розвиток господарства в цілому. В господарстві низький рівень товарності пов'язаний, по-перше, з тим, що частина врожаю використовується на наступний рік як насіннєвий і резервний фонд (оскільки в господарстві вирощується сортове насіння, хоча й не першої репродукції); по-друге, частина врожаю залишається для реалізації на період більш привабливий за ціною політикою. Єдиним каналом реалізації для господарства є продаж торговим посередникам.

Розглянуті компоненти впливають на прибуток, який в кінцевому підсумку впливає на рентабельність. Останній комплексно відбиває ступінь використання матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, а також природних ресурсів. Розраховують цей відносний показник за допомогою співставлення прибутку (збитку) до собівартості. Розрахуємо і узагальнимо економічну ефективність виробництва і реалізації озимої пшениці в фермерському господарстві (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

Економічна ефективність виробництва озимої пшениці

Показник	2021	2022	2023	2023 до 2021	
				+/-	%
Врожайність, ц/га	35,0	37,4	40,5	5,5	115,7
Виробничі витрати.					
- на 1 га, тис. грн.	20,2	20,94	24,3	0,93	107,3
-на 1 т, тис. грн.	5,77	5,6	6,0	0,23	104,0
Затрати праці, люд.-год.					
- на 1 га	70,9	70,5	65,0	-5,9	91,7
Ціна реалізації 1 т, тис. грн.	5,9	6,0	6,1	+20,0	103,4
Прибуток:					
- на 1 га, тис. грн.	0,45	1,50	0,4	-0,05	88,8
- на 1 т, тис. грн.	0,13	0,40	0,1	-0,03	76,9
Рівень рентабельності, %	2,3	7,1	1,7	-0,6 в.п.	-
Рентабельність продажу, %	2,2	6,7	1,6	-0,6 в.п.	-

Дані табл. 2.13 показують, що економічна ефективність вирощування озимої пшениці є низькою. Оскільки дана культура формує економіку всього фермерського господарства і є основним джерелом надходжень виручки на підприємство, то відповідно і зниження ефективності їх виробництва впливає на зниження ефективності всієї діяльності.

Прибуток на 1 га вирощування озимої пшениці зменшився на 11,2%, що вплинуло на рівень рентабельності, який зменшився на 0,6 в.п. з

розрахунку на 1 т продукції. Рентабельність продажу знизилась на 0,6 в.п., тобто фактично змінити ціну для коригування ситуації на ринку не можливо.

Отже, зниження рентабельності продаж і рентабельності виробництва є негативним фактором, який відображає діяльність господарства (рис. 2.4).

Як бачимо, в 2023 р. рентабельність виробництва і продажу були низькими, прибуток був мінімальним. Виробництво озимої пшениці знаходилося на межі окупності, тобто на 1 грн. витрат отримано 0,01 грн. прибутку, тобто витрати були окуплені виручкою і відсутні кошти для розширеного відтворення.

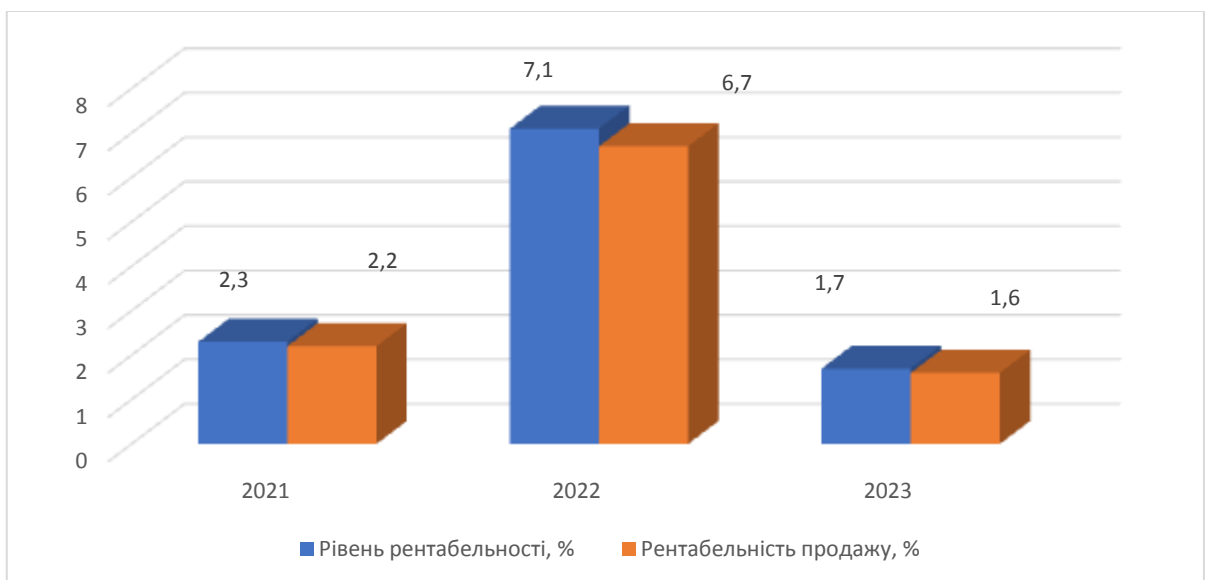


Рис. 2.4 Динаміка показників рентабельності виробництва продукції, %

Отже, за фактично наявних ресурсів в фермерському господарстві результати (прибуток) виробництва є низькими і в цьому зв'язку потрібно проводити пошук можливостей для підвищення ефективності виробничої діяльності і збутової.

Висновки до другого розділу

ФГ «Лагута» Новомосковського району спеціалізується на вирощуванні зернових культур, а саме на озимій пшениці. Оскільки

підприємство за своїми розмірами належить до мікропідприємств ефективність виробничої і комерційної діяльності є низькою.

Ефективність використання землі в фермерському господарстві зростає за натуральними і вартісними показниками. Крім прибутку, який в розрахунку на 1 га знизився на 19,6%. Ефективність використання основних засобів зростає на 12,1%, що пов'язано з високими темпами зростання виручки (18,8%) і зростанням основних засобів (на 5,9%).

Ефективність використання оборотного капіталу змінювалася нерівномірно. Так, в 2022 р. відносно 2021 р. ефективність була краща ніж в 2021 р., що проявилось в вивільненні оборотних засобів в розмірі 11,75 тис. грн.. В 2023 р. відносно 2021 р. використання цих активів було також більш ефективним (на 3,1%), тривалість одного обороту зменшилася. Норма прибутку зменшилася на 0,87 в.п., значення самого показника було найвищим в 2022 р. (13,89%). Продуктивність праці в розрахунку на 1 люд.-год. зростає на 16,9 %.

Рівень рентабельності зменшився на 0,9 в.п., цей показник щорічно коливається. Рентабельність продажу (як критерій цінової конкурентоспроможності) також зменшився на 0,9 в.п. Значення показника є низьким і свідчить про відсутність можливості суттєво змінювати ціну на продукцію.

Натуральні показники виробництва в фермерському господарстві зростають: врожайність на 15,7%, валовий збір – на 28,2%, що вплинуло на зростання і рівня доходів від реалізації продукції на 18,8%. Вплив на виручку здійснило водночас й зростання ціни реалізації.

На зниження прибутку вплинули три основні фактори - обсяг реалізації, середня ціна реалізації та собівартість продукції. Зростання обсягу та ціни реалізації позитивно вплинули на фінансовий результат від реалізації озимої пшениці. Зростання обсягу реалізації збільшив прибуток від реалізації на 1,4 тис. грн., зростання ціни дозволило збільшити прибуток від реалізації

озимої пшениці на 0,9 тис. грн., а ось збільшення собівартості продажів скоротило прибуток на 3,71 тис. грн.

Коефіцієнт кореляції (R) змінюється не більше від -1 до 1, і що даний показник ближче до значення одиниця, тим більше виражена зв'язок між факторним і результативним показниками, причому вона пряма, тобто із зростанням факторів - результуючий показник також зростає. В даному випадку R_2 і R_4 дорівнюють 0,9932 і 0,5631 відповідно, і це означає, що показники обсягу прибутку від продажу, величини фондоозброєності, продуктивності праці та розміру оборотного капіталу досить тісно корелюють між собою. Чинник персоналу та розміру оборотного капіталу показує менш тісний вплив на результуючий показник (0,0739 і 0,945).

В господарстві розмір чистого прибутку підприємства суттєво коливається по рокам. В 2022 р. зростання прибутку склало 3,2 рази відносно 2021 р., тоді як в 2023 р. прибуток був нижчим до 2022 р. на 72,5 % (30,25 тис. грн.), а відносно базового року (2021 р.) зменшився на 10,9%. Щорічний темп зміни прибутку складає 0,65 тис. грн.

Оскільки в господарстві спеціалізація – зернова, економічна ефективність вирощування озимої пшениці є низькою. Оскільки дана культура формує економіку всього фермерського господарства і є основним джерелом надходжень виручки на підприємство, то відповідно і зниження ефективності їх виробництва впливає на зниження ефективності всієї діяльності. Прибуток на 1 га вирощування озимої пшениці зменшився на 11,2%, що вплинуло на рівень рентабельності, який зменшився на 0,6 в.п. з розрахунку на 1 т продукції. Рентабельність продажу знизилась на 0,6 в.п., тобто фактично змінити ціну для коригування ситуації на ринку не можливо.

В 2023 р. рентабельність виробництва і продажу були низькими, прибуток був мінімальним. Виробництво озимої пшениці знаходилося на межі окупності, тобто на 1 грн. витрат отримано 0,01 грн. прибутку, тобто витрати були окуплені виручкою і відсутні кошти для розширеного відтворення.

Отже, за фактично наявних ресурсів в фермерському господарстві результати (прибуток) виробництва є низькими і в цьому зв'язку потрібно проводити пошук можливостей для підвищення ефективності виробничої діяльності.

РОЗДІЛ 3. ОБГРУНТУВАННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Впровадження заходів підвищення ефективності функціонування аграрного підприємства

Невисокі результати розвитку галузі рослинництва пов'язані саме з недостатньою увагою до використання і розвитку інноваційних технологій, значна частина яких спеціалізується на впровадженні високоврожайних сортів зернових, розробці системи землеробства і інтенсивних технологій їх виробництва, що забезпечує додатковий врожай культур.

Аналіз основних проблем сільського господарства в країні показує, що для помітного поліпшення свого становища підприємствам необхідно, насамперед, з максимальною віддачею використовувати доступні ресурси промислового і сільськогосподарського походження. Крім того, не можна забувати й про те, що ринок сільськогосподарської продукції близький за своїм характером до ринку вільної конкуренції, а отже, найбільш успішним на ньому буде підприємство з мінімально можливими на даний момент витратами виробництва. Щоб вижити за умов конкурентної боротьби, необхідно мати витрати на виробництво продукції нижчі, ніж у інших товаровиробників, тобто вміти керувати витратами.

Економічно грамотне ведення господарську діяльність передбачає як економію витрат, та й додаткові вкладення, якщо цього вимагає ситуація, що виникає у процесі виробництва, її зберігання, транспортування чи реалізації. У зв'язку з цим, при організації системи управління витратами для ефективною діяльності піднімається завдання раціонального і навіть оптимального їхнього вкладення задля досягнення очікуваного кінцевого

результату: максимуму прибутку, валового доходу чи захоплення «ніші» ринку.

Ефективне управління витратами та розробка обґрунтованих нормативів можливі за умови, якщо у розрахунках створювати різні ситуації з бажаними рівнями витрат та прийнятними ринковими цінами, враховувати необхідний перехід на економічно доцільні технології виробництва та нові канали реалізації продукції. Виконання таких багатоваріантних розрахунків – процес досить трудомісткий та складний навіть для фахівців високої кваліфікації.

Впоратися з цією проблемою можна, застосовуючи програмні засоби, що дозволить швидко та з високою точністю здійснювати серію розрахунків та давати конкретні поради для ухвалення раціональних управлінських рішень широкому колу користувачів. У систему входять: планування, прогнозування, економічний аналіз, багатофакторний статистичний аналіз, оптимізаційні методи, розрахунково-конструктивні побудови. Розроблена система забезпечує вирішення завдань, пов'язаних із прийняттям управлінських рішень на рівні аграрного підприємства. Вона дозволяє: аналізувати тенденції розвитку підприємства та планувати заходи на перспективу; враховувати зміни у якісному стані наявних ресурсів, що дає можливість своєчасно вживати заходів щодо їх поліпшення; виявляти потенціал у виробництва щодо підвищення ефективності з метою розширеного відтворення, сприяє посиленню функцій контролю; організувати оперативну та якісну систему складання звітності, прогнозувати та оптимізувати розвиток виробництва на найближчу чи віддалену перспективу. В табл. 3.1 представлені дані, що відображає витрати на організацію та функціонування системи управління витратами у зерновому виробництві. Приведений розрахунок витрат засвідчує, що в за перший рік (2024 р) загальна сума витрат складе 36,5 тис. грн, а в наступні періоди обслуговування цієї системи складатиме 5,8 тис. грн. Наймати окремого

спеціаліста не планується, оскільки залучати на договірних умовах спеціаліста буде доречніше для господарства.

Отже, для господарства важливо приділити особливу увагу вирішенню питання управління витратами за допомогою залучення на договірних умовах спеціаліста з питання ведення обліку і аналізу витрат. Оскільки наявна широка спеціалізація у персоналу (всі роботи виконує голова господарства) не в повній мірі є продуктивною за всіма напрямками, особливо, що стосується ведення бухгалтерського обліку і планування. Запропонований рівень витрат дозволить на основі моделі та програми вести облік (бухгалтерський), залучаючи необхідну інформацію для розрахунку витрат, швидко оцінити різні варіанти ефективності виробництва продукції з будь-якої сільськогосподарської культури.

Таблиця 3.1

Витрати на організацію служби управління витрат на підприємстві

Одноразові витрати	Потенційна вартість, тис. грн.	Умовно-постійні витрати	Потенційна вартість, тис. грн. за рік
Придбання оргтехніки	25,0	Утримання оргтехніки	0-1
Придбання базового програмного забезпечення	3,2	Придбання витратних матеріалів	0,8-1,2
Налаштування обладнання та програмного забезпечення (ПЗ)	0,5	Плата за послуги	2,6
Придбання і налаштування спеціалізованого ПЗ	1,5	Заробітна плата співробітника (за потреби)	0-5
Інші організаційні витрати	0,5	Інші витрати	1,0
Разом	30,7		5,8

Зазначені витрати на програмне забезпечення підвищить аналітичні можливості товаровиробника, відіграючи істотну роль в зниженні витрат і підвищенні ефективності виробництва основних культур.

Технологічні карти використовуються для отримання нормативів витрат на всіх стадіях технологічного процесу та певних періодів. Вносячи необхідні зміни, можемо швидко отримувати різні варіанти технологічних процесів, які забезпечують очікуваний рівень виробництва як на поточний період, і перспективу, при мінімальних витратах. Ці кроки дозволять керувати очікуваними витратами на стадії планування (прогнозування), знаходити прийнятні рішення щодо використання енергозберігаючих технологій для отримання максимально можливого обсягу прибутку.

Методика апробована у фермерському господарстві. Нормативи розраховані на 1 га посіву та 1 ц зерна за всіма зерновими культурами та видами технологічних процесів у розрізі статей витрат на існуючий рівень виробництва та найближчу перспективу. За зміни цін або технологічних витрат нормативи можуть бути легко перераховані та уточнені. Запропонована методика апробована для ФГ «Лагута» в табл. 3.2 для розрахунку економічної ефективності виробництва озимої пшениці на плануєму врожайність 45 ц/га.

Таблиця 3.2

Економічна ефективність виробництва озимої пшениці
(плануєма врожайність 45 ц/га)

Показник	Традиційна технологія	Мінімальна технологія	Нульова технологія
Кількість технологічних операцій	14-15	11-12	9-10
Витрати на 1 га, тис. грн., всього:	29,3	28,4	27,0
В т.ч. ПММ	0,8	0,6	0,43
Добрива	1,2	1,2	1,2
Засоби захисту рослин	0,4	0,4	0,8
Собівартість 1 ц, грн.	6,5	6,3	6,0

Прибуток на 1 га (за ціною 800 грн. 2024 р.)	6,7	7,6	9,0
Рентабельність виробництва, %	22,9	26,8	33,3
Економія витрат на 1 га, грн.	-	900,0	2300,0

З табл. 3.2 скорочення операційних технологій вирощування зернових культур призводить до зниження витрат на 5% за мінімальними технологіями і на 8% за нульової технології, що пов'язано зі скороченням витрат на паливо-мастильні матеріали на 25% і 46%, а застосування засобів захисту рослин за нульової технології зростає вдвічі. Однак це не вплинуло на зниження показника собівартості. Спостерігаємо зростання прибутку і рентабельності виробництва та економію витрат.

Однією із основних складових інноваційної технології виробництва продукції рослинництва є біологізація землеробства та розглянемо її вплив на врожайність і собівартість зерна озимої пшениці. Наприклад, кількість азоту, яка накопичується в ґрунті в результаті культури конюшини (на 1 га) складає близько 2 ц азоту на гектар.

Розглянемо, як впливає елементи біологізації на врожайність і собівартість озимої пшениці для фермерського господарства (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Вплив елементів біологізації на врожайність і собівартість озимої пшениці

Попередник	Врожайність зерна, ц/га	Собівартість зерна, грн/ц
Конюшина лугова	42,1	631,8
Чистий пар	43,3	654,4
Горох	39,7	647,2

Досліджує галузь сільського господарства є однією з основних, що займається головним чином вирощуванням рослин товарних і для розвитку інших галузей АПК.

Малі розміри земельних угідь при вирощуванні озимої пшениці вимагають пошуку більш ефективних шляхів вирішення проблеми підвищення ефективності, до такого фактору належить сортооновлення. В господарстві вирощують сорт Артеміда. Ефективність реалізації пропонується заходи, щодо заміни наявного сорту на сорт Статна при відповідному удосконаленні виконання і інших технологічних операцій. Розрахуємо ефективність виробництва і основні показники результативні при сортозаміні в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Ефективність виробництва нового сорту озимої пшениці

Показник	До впровадження нового сорту	Після впровадження нових сортів	Відхилення (+,-)
Площа посіву, га	31	31	-
Врожайність, ц/га	40,5	44,0	3,5
Валовий збір, ц	1256	1364	108
Рівень товарності, %	57,0	57,0	-
Виручка, тис. грн.			
- на 1 га	14,1	15,3	1,2
- на 1 т	6,1	6,1	-
Собівартість реалізованої продукції.			
- на 1 га	13,8	14,0	0,2
- на 1 т	6,0	6,0	-
Прибуток, тис. грн.			
- на 1 га	0,4	1,3	0,9
- на 1 т	0,1	0,3	0,2
Рівень рентабельності, %	1,7	5,0	3,3 в.п.
Рентабельність продажу, %	1,6	4,9	3,3 в.п.

Виходячи з даних табл. 3.4, при впровадженні нового сорту озимої пшениці врожайність у середньому збільшиться на 3,5 ц/га. Виручка від

реалізації зросте в розрахунку на 1 га на 1,2 тис. грн., а прибуток на 0,9 тис. грн.

Отже, можна зробити висновок, що запропоновані заходи, в першу чергу з сортооновлення, цілком реальні і здійсненні, але при цьому підприємству необхідно здійснювати додаткові витрати в сумі 0,2 тис. грн. в розрахунку на 1 га, у т. ч. і для купівлі більш якісного насіння, на яке у разі нестачі власних коштів можна взяти кредит у банку, причому позикові кошти можуть окупитися протягом менше року.

Проаналізувавши показники економічної ефективності виробництва продукції рослинництва, виявлено, що на підприємстві недостатньо оновлюються насіння, однією з причин є те, що їх велика частина купується на стороні за дуже високою ціною. Звідси спостерігається зменшення врожайності, якості та ціни реалізації озимої пшениці, що призводить і до зниження ефективності її виробництва. Зазначимо, що крім окреслених проблем для фермерського господарства необхідно зробити ряд кроків з метою покращення результативних показників:

1. Підвищення загальної культури землеробства та агротехнічна модернізація за рахунок розміщення посівів за найкращими попередниками у системі сівозмін; покращення забезпечення рослин мінеральними елементами живлення з урахуванням їх утримання у ґрунті; своєчасне та якісне виконання прийомів з агротехнології тощо.

2. Оперативне використання посухостійких сортів культур.

3. Ефективне використання ранньовесняних запасів вологи шляхом здвигу строків сівби на більш ранній час.

4. Використання поживних культур як компенсаторів дефіциту органічних речовин та засобів покращення вологоутримуючої здатності ґрунтів.

5. Використання сучасних технологій зрошення для гарантованого забезпечення високих урожаїв.

6. Підвищення вологоакумулюючої здатності ґрунтів шляхом впровадження агротехнічних прийомів, що мінімізують поверхневе випаровування та деградацію родючого шару.

7. Впровадження системи «точного» землеробства для ефективного та екологічно застосування для рослин захистних засобів шляхом регулювання препаратів за їхньою нормою внесення та кількості з використанням інформаційних технологій, що дозволяють розраховувати їх внесення з урахуванням рівня засміченості, поширення хвороб та шкідників.

8. Вивчення, розробка та виробниче освоєння методів та систем забезпечення стійкості агроєкоценозів до біотичних стресів, оптимізації та стабілізації фітосанітарного стану угідь із використанням інформаційних технологій.

9. Розвиток досліджень з розробки більш досконалих, оперативних та автоматизованих методів виявлення та діагностики інших шкідників.

3.2. Формування стратегії розвитку аграрного підприємства на засадах ефективності та конкурентоспроможності

Розробка стратегії розвитку підприємства починається з місії та цілей організації. Основна місія фермерського господарства є виробництво і продаж якісного, безпечного продукту, за прийнятною за вартістю. У зв'язку з цією місією компанія поставила перед собою такі стратегічні цілі:

- 1) постійне вдосконалення якості продукції;
- 2) модернізація обладнання;
- 3) диференціація сільськогосподарського виробництва (починаючи з 2026 р.);
- 4) розширення розмірів підприємства до науково обґрунтованих розмірів земельних угідь для вирощування культур, не тільки зернових, а й технічних.

Далі необхідно проаналізувати зовнішнє та внутрішнє середовище організації.

Розглянемо зовнішнє середовище щодо фермерського господарства за допомогою «PEST-аналізу». «PEST-аналіз» спрямовано вивченням макросередовища господарства та впливу його на діяльність.

P (policy) – політичні чинники. Цей чинник розкривається політикою держави. Представлені різноманітними державними органами (податковими, захисту прав споживачів тощо), які займаються наглядом за дотриманням правових норм щодо регламентації діяльності.

E (economy) – економічні чинники. До них відноситься фінансова стійкість країні, яка зараз грає негативну роль для компанії. Відсутність стабільності в економіці із-за військових дій, порушення міжгосподарських зв'язків та інші чинники, все це негативно відобразилося на валютному курсі в країні, порушило логістичні канали тощо. Таким чином, можна зробити висновок про те, що зараз важко однозначно сказати, сприяють економічні чинники розвитку господарства чи перешкоджають.

Нажаль, на поточний момент у країні відсутні можливості в належній підтримці малого аграрного бізнесу. Так, в ЕС діють механізми підтримки фермерства, наприклад, в рамках CAP. Переходячи до огляду та аналізу заходів, що здійснюються в рамках CAP у даному напрямку, що виділили у таких компонентах політики такі цілі, серед яких зростання конкурентоспроможності аграрної галузі економіки, досягнення стійкості в управлінні природними ресурсами та протидія зміні клімату; забезпечення збалансованого територіального розвитку сільської економіки та спільнот. В тематиці підтримки малого аграрного бізнесу відповідно до їх програми передбачені такі кроки: допомога при створенні безпосередньо малих фермерських господарств (максимальна ставка 15 тис. євро на розвиток малого господарства); інвестиції в їх фізичні активи; трансфер знань і інформації; реалізація схем забезпечення якості сільськогосподарської продукції і продуктів харчування; консультаційні послуги; кооперація

сільськогосподарська; інвестиції в несільськогосподарську діяльність; створення фермерської мережі тощо. На перспективу (в повоєнний період) в країні можливо використати кроки (заходи) щодо підтримки розвитку малого агробізнесу, враховуючи євроінтеграційний вектор розвитку України.

S(society) – це соціальні чинники. Один із аспектів соціальних факторів – це демографічна структура суспільства. Нажаль даний фактор в країні незадовільний. Чисельність населення в країні зменшилася, це негативний фактор, так як несприятливо впливає на трудові ресурси і економіку країни. Оскільки розміри господарства малі, то чисельність працівників для господарства суттєво, на сьогоднішній день, не впливає на економіку господарства.

T (technology) технологічний фактор. Даний фактор здійснює безпосередній вплив на діяльність господарства. Враховуючи широкий спектр пропонованих технологій в сільському господарстві у господарства є можливості щодо використання цих технологій. Єдиним фактором, який може стримувати цей розвиток є обмеження фінансових можливостей у господарства

Отже, можна дійти висновку у тому, що середовище (зовнішнє) діє на господарство не однозначно. Є чинники, які сприяють розвитку, до таких чинників належить технічний прогрес, економічні чинники, які містять у собі можливості до розширення.

Крім того, позитивно впливають деякі економічні та політичні чинники. Але також є і фактори, що стримують розвиток, і загрози, до них відносяться як відносна економічна нестабільність і деякі політичні рішення, так і можливі ноу-хау у конкурентів.

Загалом у компанії більше можливостей до зростання, ніж стримувальних факторів, але не можна зважати на ризики. Внутрішнє середовище компанії аналізуємо за допомогою методики «SWOT-аналізу». Вона передбачає зіставлення таких сторін (сильні, слабкі) підприємства, загроз зовнішнього оточення та його можливостей. Одна з можливостей

полягає у позитивних змінах в сучасних технологіях інформаційних. Крім того, постійний їх розвиток (технологій) призводить до створення все більш досконалого обладнання, що дозволить на перспективу оптимізувати персонал в господарстві та зробити їх працю більш безпечною, знизити собівартість продукції (наприклад, за рахунок використання безпілотних літальних апаратів у сільськогосподарських процесах).

Наведемо всі елементи для цього аналізу, такі як загрози, можливості, сильні сторони та слабкі, у матриці для ФГ «Лагута» Новомосковського району (таблиця 3.5).

Таблиця 3.5

«SWOT-аналізу» діяльності ФГ «Лагута»

	Сильні сторони (S)	Слабкі сторони (W)
Внутрішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - наявність надійних постачальників; - постійне удосконалення виробництва; - висока кваліфікація персоналу. 	<ul style="list-style-type: none"> - залежність від цін постачальника; - відсутність аналізу (маркетингового) дослідження ринку; - відсутність складських приміщень.
	Можливості (O)	Загрози (T)
Зовнішнє середовище	<ul style="list-style-type: none"> - нове обладнання для виконання технологій; - скорочення часу обертання грошового потоку. 	<ul style="list-style-type: none"> - поступове погіршення ситуації в області (економічної, кліматичної); - поява нових конкурентів; - малі розміри підприємства; - підвищення цін на енергоносії, добрива, ПММ тощо.

З «SWOT-аналізу» видно, що в фермерському господарстві є деякі проблеми, які на зараз не можна вирішити, можна лише мінімізувати їх вплив. Крім того, є проблеми, які можна і потрібно вирішувати чи загладжувати за рахунок існуючих сильних сторін чи можливостей. Розглянемо кожну їх докладніше.

Сильні сторони + можливості: враховуючи досвід і кваліфікацію голови фермерського господарства з урахуванням оновлення матеріально-технічної складової при постійному удосконаленні виробництва і позитивному іміджу надійного суб'єкта (позитивна репутація) призвели б до значного зростання господарювання і зменшення втрат виробничих.

Слабкі + можливості: найбільш тісна взаємодія можливостей та слабких сторін спостерігається між новим обладнанням та відсутністю складських приміщень, оскільки нарощування валового виробництва і відсутності його зберігання для визначення найбільш економічно вигідних строків реалізації (до того ж відсутність аналізу (маркетингового) дослідження ринку) знижують можливості використання цінового фактору для досягнення ефективного розвитку.

Сильні + загрози: якщо говорити про загрози, якщо вони дійсно трапляються, єдине, що можна зробити, спробувати мінімізувати їх вплив з прийняттям ефективних управлінських рішень (наприклад, використання короткострокових кредитів за відсутності власних коштів для проведення розрахунків за господарськими операціями).

Слабкі + загрози: мінімізацію загроз розглянули у питанні із сильними сторонами, тут докладніше розглянемо на слабкі сторони мінімізацію впливу. Кожна з загроз змушує керівника господарства замислитися над тим, що робити далі і відповідно провести маркетинговий аналіз дослідження ринку щодо встановлення можливостей чи змінити стратегію підприємства.

Загалом із цього аналізу простежується наступна ситуація, так господарство має сильні сторони, які роблять її існування ефективним та стабільним. Тим не менш, у слабких сторонах зберігаються проблеми, які потребують вирішення та є способи їхньої мінімізації та/або вирішення. Якщо розглядати потенціал та загрози, то відзначимо, що ймовірність настання останніх вища, ніж ймовірність настання можливостей.

З метою покращення та посилення позицій діючого ФГ «Лагута» запропоновано впровадити в діяльність використання технології безпілотних

літальних апаратів. Її пропозиції виробникам сільгосппродукції полягають в можливість відслідковувати посіви ефективним способом з низьким рівнем ризику, з точними зображеннями, доступними 7 днів на тиждень і 24 години на добу, легко відображаючи будь-які проблемні посівні площі або області, що потребують поліпшення. Пропонуємі апарати використовують джерела світла, включаючи видиме та інфрачервоне щодо ідентифікації рослин, з урахуванням відображення типів світла, що вказують на хворобу чи будь-яке погіршення їх стану. В результаті виробники використовують їх в своєму господарстві, щоб у реальному часі спостерігати за своїми полями, щоб запобігти дорогим втратам і забезпечити загальне зростання і успіх своїх культур. Так, наприклад, дрон Agras MG-1S, має високотехнологічну систему розпилення з налаштованими GPS датчиком витрат, потрібні радарні датчики та повністю програмовані траєкторії польоту. Він може застосовуватися при внесенні рідких добрив (більш точно), боротьби хворобами, має змінну норму використання з прийнятною ефективністю і доброю керованістю.

Однією з найбільш вагомих переваг застосування цих агрегатів, крім вище зазначених, є підвищена безпека та загальний стан здоров'я робітників. Це беззаперечний факт, оскільки крім кропіткої роботи, при обприскуванні культур використовується різноманітні хімікати, які становлять небезпеку для здоров'я людини при тривалому впливі. Пропозиції цієї технології щодо допомоги фермерам при точному обприскуванні є вп'ятеро швидшими, ніж традиційне обприскування культур.

Зрошення необхідно для запобігання посушливим умовам, які неминуче призводять до загибелі посівів. Удосконалені технології використовують безліч датчиків, включаючи теплові, мультиспектальні для аналізу та визначення конкретних культур, які зневоднені, доповнення до вимірювання щільності, теплової сигнатури та загального стану поля в цілому.

Використовуючи сучасне топографічне сканування ці апарати розподіляють оптимальну кількість рідини, щоб забезпечити рівномірне

охоплення для правильного зростання культур сільськогосподарських без непотрібних відходів.

Враховуючи невеликі розміри ФГ «Лагута» застосування цих апаратів є перспективним напрямком в використанні, враховуючи відсутність найманих працівників, невелику складність в їх використанні, короткостроковий термін навчання їх застосування і велике коло питань, які вони вирішують у господарській практиці. Вартість апаратів Agras MG-1S (роботи в сільському господарстві) коливається в межах 250-400 тис. грн., при цьому його продуктивність за 1 годину – 5 га сільгоспугідь з вагою навантаження 10 кг.

Для фермерського господарства запропоновано використати апарат iFlight Nazgul Evoque F6X V2 6S BNF, вартість якого складає 23 тис. грн. Його технічні характеристики є менш потужними, ніж у Agras MG-1S, однак показники функціональні однакові (моніторинг посівів, обприскування, тощо). Вартість навчання на пілота апарату складає 10 тис. грн. З врахуванням цих витрат і поточних результатів господарства відзначимо, що за умов наявного на підприємстві нерозподіленого прибутку (тобто за власний рахунок) здійснити придбання БПЛА і навчання щодо його використання може буде здійснено в 2025 р. Окупність витрат за складе 1,5 роки (з урахуванням можливої економії витрат палива, ЗЗР, добрив, насіння). Впровадження цього апарату дозволить господарству не лише підвищити економічний результат, а й досягти певного соціального – здоров'я персоналу.

Підвищення ефективності діяльності фермерського господарності; потоку виручки та прибутку в них позитивним чином позначається не тільки на їхньому фінансовому стані та конкурентоспроможності на внутрішньому та зовнішньому ринку, але й підвищує їхню ринкову вартість. Деталізація наявної стратегії в фермерському господарстві передбачає розгляд і деталізацію рекомендацій щодо підвищення її ефективності з метою його розвитку в табл. 3.6.

Дані рекомендації та їх виконання вплинуть на ефективність стратегії розвитку та допоможуть підвищити її оцінку, а також мати потужний сукупний економічний ефект та підвищити прибуток.

При розробці рекомендації слід обов'язково врахувати ризики, які виділяють на основі базових сценаріїв стану ключових факторів виробничої діяльності підприємства: рівня родючості ґрунту, температурного режиму та його зволоження, що є ключовими факторами врожайності сільськогосподарських культур.

За кожним ризику встановлено нормативне значення інтегральним критерієм ефективності виробничої діяльності, розглядаються критерій її рентабельності і враховуються при деталізації рекомендацій.

Практична цінність врахування ризиків при стратегічному плануванні, дозволить його реалізувати найбільш повноцінно. Зазначимо, що їх врахування дозволить більш точно робити прогнози щодо майбутніх врожаїв, розміру витрат, кон'юнктури ринку тощо.

Таблиця 3.6

Рекомендацій з підвищення ефективності
стратегії розвитку ФГ «Лагута»

Напрямок	Рекомендації
Покращення ланцюгів постачання	Підтримка поточного рівня
Розвиток нових технологій	Провести додатковий аналіз витрат щодо інновацій з метою їх оптимізації
Підвищення продуктивності праці	Зростання чисельності працівників для використання їх спеціалізації, щоб досягти зростання темпів приросту виробітки на працівника, а також уважно вивчити їх причини для подальшого використання
Диверсифікація виробництва	Розглянути можливість відмови від даного напрямку стратегії розвитку та переорієнтуватися на розвиток інших напрямів діяльності
Підвищення іміджу	Посилення напрямку для стратегії розвитку

фірми	господарства щодо підвищенням цінності свого іміджу
-------	---

Також, рекомендується проводити оцінку ефективності стратегії розвитку за результатами кожного фінансового року, щоб порівнювати динаміку розвитку підприємства відповідно до інших підприємств.

Висновки до третього розділу

ФГ «Лагута» з метою підвищення ефективності рекомендовані наступні дії.

1. Приділити особливу увагу в роботі господарства питанню управління витратами за допомогою залучення на договірних умовах спеціаліста з питання ведення обліку і аналізу витрат. Оскільки наявна широка спеціалізація у персоналу (всі роботи виконує голова господарства) не в повній мірі є продуктивною за всіма напрямками, особливо, що стосується ведення бухгалтерського обліку і планування.

2. Зробити вибір щодо зміни технології вирощування озимої пшениці з наявної традиційної в бік мінімальної чи нульової. За умов останньої господарство отримає найвищий рівень економії витрат на 1 га в розмірі 2,3 тис. грн, а на всю площу 71 тис. грн. Відповідно на цю величину може зрости розмір прибутку. Застосування мінімального обробітку додатково забезпечить підприємству 27,9 тис. грн.

3. Розглянуто і запропоновано провести сортооновлення (за рахунок використання посухостікого сорту, враховуючи кліматичні зміни в регіоні) вирощуваної культури – озимої пшениці з метою отримання приросту врожайності на 5 ц/га, що вплине на ріст показника рентабельності на 3,3 в.п.

4. Повести в фермерському господарстві ряд кроків з метою покращення результативних показників:

- використовувати ранньовесняні запаси вологи шляхом здвигу строків сівби культур на більш ранній час;

- використання поживних культур як компенсаторів дефіциту органічних речовин та засобів покращення вологоутримуючої здатності ґрунтів (впровадити елементи біологізації для підвищення вмісту азоту з метою мінімізації собівартості і зростання прибутку);

- розглянути можливості впровадження технологій зрошення для забезпечення високих урожаїв;

- впровадження системи «точного» землеробства тощо.

5. Проведений «PEST-аналіз» середовища (зовнішнього) щодо господарства показало, що фермерське господарство як і всі агровиробники функціонує в нестабільному економічному середовищі і в цих умовах прагне використати фактор технологій, наявний на відповідному ринку.

6. «SWOT-аналіз» середовища мікро рівня і внутрішнього показав, що саме ситуація в регіоні є однією з найважливіших загроз щодо його діяльності. З метою підвищення ефективності запропоновано використання у виробничий процес безпілотних літальних апаратів, які дозволяють відслідковувати посіви ефективним способом з низьким рівнем ризику, з точними зображеннями, доступними 24/7, легко відображаючи будь-які проблемні посівні площі або області, що потребують поліпшення.. Для фермерського господарства запропоновано використати апарат IFlight Nazgul Evoque F6X V2 6S BNF, вартість якого складає 23 тис. грн. Вартість навчання на пілота апарату складає 10 тис. грн. Окупність витрат за складе 1,5 роки (з урахуванням можливої економії витрат палива, ЗЗР, добрив, насіння). Впровадження цього апарату дозволить господарству не лише підвищити економічний результат, а й досягти певного соціального – здоров'я персоналу.

7. Підвищенню ефективності розвитку ФГ «Лагута» сприятиме перегляд стратегічних напрямів та здійснені рекомендацій щодо їх поліпшення, таких як: покращення ланцюгів постачання, розвиток нових технологій, підвищення продуктивності праці, диверсифікація виробництва, підвищення іміджу господарства. Рекомендується проводити оцінку

ефективності стратегії розвитку за результатами кожного фінансового року, щоб порівнювати динаміку розвитку підприємства відповідно до інших підприємств.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Проведені дослідження в кваліфікаційні роботі діагностики ефективності аграрного підприємства дозволили зробити такі висновки.

Поняття ефективність є економічною категорією, що відображає співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами. Еволюція даної категорії проходить від періоду класичного підходу щодо її трактування, до сучасних підходів, таких як: «витрати-випуск» та найвищі результати при мінімумі витрат. Абсолютну ефективність роботи характеризує прибуток. Він є ресурсом підприємства, який можна вкласти у технічне переозброєння, розширення, модернізацію, розвиток бізнесу. На ефективність підприємства впливають певні умови, іменовані як внутрішні та зовнішні чинники. У процесі аналізу необхідно враховувати вплив кожного з перерахованих факторів тією мірою, якою вони здатні вплинути на ефективність підприємства. Необхідним елементом аналізу ефективності є встановлення певних зв'язків, що надають як позитивне, так і негативне значення на діяльність підприємства в цілому та окремих його підрозділів.

ФГ «Лагута» Новомосковського району спеціалізується на вирощуванні зернових культур, а саме на озимій пшениці. Оскільки підприємство за своїми розмірами належить до мікропідприємств ефективність виробничої і комерційної діяльності є низькою.

Ефективність використання землі в фермерському господарстві зросла майже за всіма показниками, окрім прибутку, який в розрахунку на 1 га знизився на 19,6%. Ефективність використання основних засобів зросла на 12,1%, що пов'язано з високими темпами зростання виручки (18,8%) і зростанням основних засобів (на 5,9%).

Ефективність використання оборотного капіталу змінювалася нерівномірно. Так, в 2022 р. відносно 2021 р. ефективність була краща ніж в 2021 р., що проявилось в вивільненні оборотних засобів в розмірі 11,75 тис.

грн.. В 2023 р. відносно 2021 р. використання цих активів було також більш ефективним (на 3,1%), тривалість одного обороту зменшилася. Норма прибутку зменшилася на 0,87 в.п., значення самого показника було найвищим в 2022 р. (13,89%). Продуктивність праці в розрахунку на 1 люд.-год. зросла на 16,9 %.

Рівень рентабельності зменшився на 0,9 в.п., цей показник щорічно коливається. Рентабельність продажу (як критерій цінової конкурентоспроможності) також зменшився на 0,9 в.п. Значення показника є низьким і свідчить про відсутність можливості суттєво змінювати ціну на продукцію.

Натуральні показники виробництва в фермерському господарстві зростають: врожайність на 15,7%, валовий збір – на 28,2%, що вплинуло на зростання і рівня доходів від реалізації продукції на 18,8%. Вплив на виручку здійснило водночас й зростання ціни реалізації.

На зниження прибутку вплинули три основні фактори - обсяг реалізації, середня ціна реалізації та собівартість продукції. Зростання обсягу та ціни реалізації позитивно вплинули на фінансовий результат від реалізації озимої пшениці. В господарстві розмір чистого прибутку підприємства суттєво коливається по рокам. В 2022 р. зростання прибутку склало 3,2 рази відносно 2021 р., тоді як в 2023 р. прибуток був нижчим до 2022 р. на 72,5 % (30,25 тис. грн.), а відносно базового року (2021 р.) зменшився на 10,9%. Щорічний темп зміни прибутку складає 0,65 тис. грн.

Оскільки в господарстві спеціалізація – зернова, економічна ефективність вирощування озимої пшениці є низькою. Прибуток на 1 га вирощування озимої пшениці зменшився на 11,2%, що вплинуло на рівень рентабельності, який зменшився на 0,6 в.п. з розрахунку на 1 т продукції. Рентабельність продажу знизилась на 0,6 в.п., тобто фактично змінити ціну для коригування ситуації на ринку не можливо.

В 2023 р. рентабельність виробництва і продажу були низькими, прибуток був мінімальним. Виробництво озимої пшениці знаходилося на

межі окупності, тобто на 1 грн. витрат отримано 0,01 грн. прибутку, тобто витрати були окуплені виручкою і відсутні кошти для розширеного відтворення.

ФГ «Лагута» з метою підвищення ефективності діяльності рекомендовані наступні дії.

Зміни технологію обробітку площ при вирощування озимої пшениці з наявної традиційної в бік мінімальної чи нульової. За умов останньої господарство отримає найвищий рівень економії витрат на 1 га в розмірі 2,3 тис. грн, а на всю площу 71 тис. грн. Відповідно на цю величину може зрости розмір прибутку. Застосування мінімального обробітку додатково забезпечить підприємству 27,9 тис. грн.

Розглянуто і запропоновано провести сортооновлення (за рахунок використання посухостікого сорту, враховуючи кліматичні зміни в регіоні) вирощуваної культури – озимої пшениці з метою отримання приросту врожайності на 5 ц/га, що вплине на ріст показника рентабельності на 3,3 в.п.

З метою підвищення ефективності запропоновано використання у виробничий процес безпілотних літальних апаратів, які дозволяють відслідковувати посіви ефективним способом з низьким рівнем ризику, з точними зображеннями, доступними 24/7, легко відображаючи будь-які проблемні посівні площі або області, що потребують поліпшення.. Для фермерського господарства запропоновано використати апарат IFlight Nazgul Evoque F6X V2 6S BNF, вартість якого складає 23 тис. грн. Вартість навчання на пілота апарату складає 10 тис. грн. Окупність витрат за складе 1,5 роки (з урахуванням можливої економії витрат палива, ЗЗР, добрив, насіння). Впровадження цього апарату дозволить господарству не лише підвищити економічний результат, а й досягти певного соціального – здоров'я персоналу.

Підвищенню ефективності розвитку ФГ «Лагута» сприятиме перегляд стратегічних напрямів та здійснені рекомендацій щодо їх поліпшення, Рекомендується проводити оцінку ефективності стратегії розвитку за

результатами кожного фінансового року, щоб порівнювати динаміку розвитку підприємства відповідно до інших підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз. Київ: КНЕУ. 2005. 292 с
2. Баглаєва Н.С., Суховєєва Ю.А. Теоретична сутність поняття економічна ефективність діяльності підприємства. *Вісник СНТ ННІ бізнесу і менеджменту ХНТУСГ*. 2020. Вип. 2. С. 98–101.
3. Березівський П. С., Брик Г.В. Економічна ефективність виробництва продукції в аграрних формуваннях. Львів: Ліга-Прес, 2013. 236 с
4. Берест М.М., Корольова А.В. Аналіз сучасного стану аграрного сектору економіки України. *«Молодий вчений»*. 2022. № 1 (101). С. 219-226
5. Братнович М.В., Полозова Г.В. Визначення сутності економічної ефективності та класифікація їх видів. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 7. С. 55-38.
6. Вініченко І.І., Лагута І.С. Сутність та джерела формування прибутку підприємства. *Актуальні проблеми економіки, управління та маркетингу в аграрному бізнесі*: матеріали III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Дніпро, 03-04 жовтня 2024 р. Дніпро. ДДАЕУ. 2024. С. 15-16.
7. Вініченко І.І., Полегенька М.А. Теоретичні аспекти формування економічної ефективності агропромислового виробництва *Ефективна економіка*. 2019. № 12. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>
8. Вініченко І.І., Сітковська А.О., Горнюк Д.І. Особливості управління економічними результатами діяльності аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2023. № 20. С. 4-8.
9. Вініченко І.І.; Цой Д.В., Лагута І.С. Theoretical and methodological approaches to assessing the economic efficiency of agricultural production. *Ефективна економіка*. 2024. №10. Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua>

10. Воронкова А.Е., Вечерковські Р.З., Воронков Д.К., Калюжна Н.Г., Коренев Е.Н., Мажура І.В. Діагностика стану підприємства: теорія і практика: монографія. Харків: ІНЖЕК, 2018. 520 с.
11. Герасимяк Н. В., Ковальчук О. В., Даценко В. В. Методичний підхід до оцінювання ефективності маркетингового забезпечення діяльності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2018. № 19. С. 331-336.
12. Григораш О. В., Булигіна Д. О. Фактори підвищення ефективності діяльності підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2018. № 6 (11). С. 149–153.
13. Деділова Т.В., Осьмірко І.В. Актуальні аспекти підвищення ефективності маркетингової діяльності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2023. №30. С. 117-122.
14. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. С. 15–21
15. Економіка підприємства. Заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 768 с.
16. Єпіфанова І. Ю., Гуменюк В. С. Прибутковість підприємства: сучасні підходи до визначення сутності. *Економіка і суспільство*. 2016. № 3. С. 189-192.
17. Заболотна Н.Я., Попруженко М.О. Підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств за допомогою системи методів управління. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. №8. С. 256-258
18. Кадирус І.Г. Конкурентоспроможність підприємства та фактори, що на неї впливають. *Ефективна економіка*. 2014. № 5: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_5_104
19. Каліна І.І. Концепція побудови активізації аграрного підприємства в умовах цифрової економіки. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2019. №(3) 55). С. 176–183. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2019-55-176-183>

20. Касич А.О., Хіміч І.Г. Методичні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства. *БізнесІнформ*. 2012. № 12. С. 176–179.
21. Ковальська Л.Л., Кривов'язюк І.В. Економіка підприємства: підручник. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
22. Колеснік Я. В., Сергієнко А. М. Діагностика фінансового стану сільськогосподарського підприємства. *Агросвіт*. 2019. № 22. С. 69–74. DOI: [10.32702/2306-6792.2019.22.69](https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.22.69)
23. Костецький Я. І. Стратегія формування і розвитку аграрного сектору України: теорія і практика: монографія. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 356 с.
24. Кравченко О.А., Бевзенко Х.С., Бут Є.М. Економічна концепція підвищення ефективності діяльності виробничих підприємств. *Економіка: реалія часу*. 2015. №5(21). С. 69-76
25. Красноруцький О.О. Підвищення ефективності системи управління сільськогосподарським підприємством. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 4. С. 24–30.
26. Лизунова О. М., Пуханов О. О. Забезпечення ефективності діяльності підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Випуск 12, частина 1. С. 187- 190
27. Луцій О., Бондаренко В. Механізм забезпечення інноваційної діяльності підприємств аграрного сектору на засадах маркетингу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023 №4 (32). С. 144–155. [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4\(32\)-144-155](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2022-4(32)-144-155)
28. Мельник О.Г., Олексів І.Б., Подольчак Н.Ю., Шуляр Р.В. Інноваційні системи економічної діагностики підприємств на засадах індикаторів. Теоретико-методологічні та методичні засади: Монографія. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2016. 212 с.

29. Морщенок Т. С., Біляк О. М. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_8_082.pdf
30. Назаренко І.С. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 76. № 3. С. 15–22.
31. Насонов М.І. Методика оцінювання управління ефективністю підприємства: теоретичні аспекти. Електронний журнал «Ефективна економіка». 2018. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2018/206.pdf.
32. Петрига О.М., Яворська Т.І., Прус Ю.О. Економіка аграрного підприємства: навчальний посібник. Мелітополь: Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. 498 с.
33. Пилипенко С.М. Теоретичні засади оцінки ефективності діяльності підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2016. Випуск 10. С. 452-456.
34. Полятикін, С. (2023). Інноваційні підходи до діагностики фінансового стану аграрних підприємств в умовах невизначеності та ризику. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-78>
35. Продіус О., Афанасенко М., Пухленко, В. Стратегічні напрями підвищення ефективності діяльності торговельного підприємства в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. №63. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-119>
36. Пудичева Г.О. Економічна сутність та класифікація ефективності. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. № 3(77). С. 19–24.
37. Рогач С.М., Суліма Н.М., Гуцул Т.А., Ільків Л.А., Ярема Л.В.. Економіка сільського господарства. Київ: ЦП "Компринт", 2020. 546 с.
38. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навч. посібник Київ: Знання, 2007. 668 с.

39. Соколов М.О., Сухоставець А.І. Аналіз діяльності підприємств аграрної сфери та їх фінансове забезпечення. *Причорноморські економічні студії. Серія: Економіка та управління підприємствами*. 2019. Вип. 41. С. 131-135
40. Стукан Т.М. Теоретичні аспекти дослідження питань ефективності діяльності аграрних підприємств. *Національна економіка. Інтелект XXI*. 2016. № 5. №115-120.
41. Хринюк О., Гримашевич Т. Методичні питання оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2017. №3. С. 78-83.
42. Шляга О.В Ефективність господарської діяльності: сутність та підходи. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1. С. 43-48.
43. Шляга О.В. Шляхи підвищення ефективності роботи підприємства. 2014. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_066.pdf.
44. Шматковська Т.О., Сосна Г.М. До проблематики підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах. *Фінансовий простір*. 2016. №1(21). С. 114-118
45. Яворська В. В. Аналіз розвитку підприємництва в сільському господарстві Івано-Франківщини. *Інноваційна економіка*. 2016. № 9-10. С. 103-108
46. Ярославський А. О. Економічна ефективність діяльності підприємства: теоретичний аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2018. Випуск 20, частина 3. С.174-177
47. Arora N. K. Impact of Climate Change on Agriculture Production and its Sustainable Solutions. *Environmental Sustainability*. 2019. № 2. P. 95–96.
48. Carey M. The Common Agricultural Policy's New Delivery Model Post-2020: National Administration Perspective. *EuroChoices*. 2019. V. 18. № 1. P. 11–17.

49. Dong F., Hennessy D.A., Jensen H.H., Volpe R.J. Technical efficiency, herd size, and exit intentions in U.S. dairy farms. *Journal of Agricultural Economics*. 2016. Vol. 47. P. 545.

50. European Parliament. Regulation (EU) № 1306/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 December 2013 on the Financing, Management and Monitoring of the Common Agricultural Policy. *Official Journal of the European Union*. 2013. № 347. P. 549–607

51. European Parliament. Regulation (EU) № 2020/872 of the European Parliament And of the Council of 24 June 2020 Amending Regulation (EU) № 1305/2013 as Regards a Specific Measure to Provide Exceptional Temporary Support Under the European Agricultural Fund for Rural Development (EAFRD) in Response to the COVID-19 Outbreak, *Official Journal of the European Union*. 2020. V. 63. № 204. P. 1–3.

52. Kobets A., Vinichenko I., Honcharenko O., Kurbatska L., Sitkovska A., Pavlenko O. A strategy to increase the competitiveness of agro-industrial enterprises: monograf. Tallinn. Scientific Center of Innovative Researches OU. 2021. 192 p.

53. Liubkina O., Murovana T., Magomedova A., Siskos E., Akimova L. Financial Instruments of Stimulating Innovative Activities of Enterprises and Their Improvements. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. No 4. P. 336—352.

54. Unnevehr L. J. Between Farmers and Consumers. *Nature Food*. 2021. № 2. P. 392–393.